

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume 6, Sayı/Issue 12, Temmuz/July 2024, ss. 681-700.

Geliş Tarihi–Received Date: 07.09.2023 Kabul Tarihi–Accepted Date: 17.05.2024

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

İSTANBUL’UN İŞGALİ VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

 10.53718/gttad.1356830

 SİNAN KIYANÇ*

ÖZ

ABD, İtilaf Devletleri safında 1917 yılında Birinci Dünya Savaşı’na katılmasına karşın Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etmemiş, ancak iki ülke arasında diplomatik ilişkiler sonlandırılmıştı. Diplomatik ilişkilerin sonlanmasına karşın ülkedeki Amerikan varlığı tüccarlar ve misyonerler vasıtasıyla devam etmiştir. Savaşın bitmesi üzerine yeni dünya düzeninin şekillenmesinde aktif rol oynayan ABD, Monroe Doktrini kapsamında muhteşem yalnızlığına dönene kadar bu rolü başarı ile oynamıştır. Mondros Mütarekesi sonrasında İstanbul’un İtilaf Devletleri tarafından işgaline aktif olarak katılmayan ABD, işgal sonrasında kentte siyasi temsilcilik açmıştır. Bu temsilcilığe karşın Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkileri başlatmamıştır. Siyasi temsilciliğinin yanı sıra yıllardan beri var olan ülkedeki Amerikan varlığı iyice artmış, bunların güvenliği için askerî varlığını oluşturmuştur. Her geçen gün sayıları artan Amerikan savaş gemilerinin bir kısmı İstanbul önlerinde beklerken, bir kısmı da ticari faaliyetlerin güvenliği gerekçesiyle Osmanlı sularında İtilaf Devletleri’nin işgal faaliyetlerine yardım etmekteydi. Bunun yanı sıra İstanbul’da kurulan radyo istasyonu ile süreli yayınlar vesilesiyle gelişmeler yakından takip edilmekteydi. Misyonerler sayesinde güçlü bir istihbarat ağı kuran ABD, Anadolu’daki gelişmeleri de İstanbul’da yakından takip etmekteydi. Her geçen gün sayıları artan Amerikan askeri ise İstanbul gece hayatının önemli bir parçası olmuştur. Bu durum beraberinde asayiş olaylarını da getirmişti. Amerikan askerlerinin karıştığı asayiş olayları tepkilere neden olmuştur.

Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etmemesi, ABD Başkanı Woodrow Wilson’un yeni dünya düzeninin şekillenmesi için açıkladığı Wilson Prensiplerinde Türkler hakkında ifadeleri, yıllardır var olan Amerikan varlığı nedeniyle ABD, Osmanlı Devleti yönetimi ve İstanbul ahali tarafından İtilaf Devletleri’nden farklı görülmüştür. Bu süreçte, ABD’nin İtilaf Devletleri’nin bir parçası olduğu ve çoğunlukla onlarla beraber hareket ettiği görülse de onlardan farklı bir tutum sergilemeye çalıştığı anlaşılmaktadır. İşgal İstanbul’unda iâşe sorunu yaşanmaktaydı. Bu sorun kente gelen muhacirler ve Bolşevik İhtilali sonrasında kente gelen Beyaz Rus mültecileri nedeniyle iyice büyümüştü. İâşe ve barınma gibi sorunların yerel yönetim tarafından çözülememesi üzerine Amerikan yardım kuruluşları çözüm için adımlar atmıştır. Bu yardım faaliyetlerinin çoğunun mültecilere yönelik olmasına ve kısa süreli olmasına karşın kentin iâşe ve barınma sorunları açısından önemlidir. Kentte fiyatların hızla yükselmesi karşısında Amerikan mağazaları açılmış, bu mağazalar özellikle temel ihtiyaç malzemelerine erişimde büyük katkı sağlamıştır. Amerikan misyonerleri de bir taraftan işgal İstanbul’unda varlığını güçlendirmiş, yeni okullar açmıştır.

Bu çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri’nin İstanbul’un işgal yıllarındaki rolü ele alınmaktadır. Belge tarama yöntemi ile Osmanlı Devleti Arşivi ve ABD Dışişleri Bakanlığı Arşivi taranmıştır. Konuyu aydınlatacak birinci el kaynaklar başta olmak üzere araştırma eserleri ele alınmıştır. ABD hükümetinin ve ABD’nin İstanbul temsilciliğinin bu süreçteki rolünün yanı sıra Wilson Prensiplerinin İstanbul’a yansımaları ayrı başlıklar halinde ele alınmaktadır. Çalışmada ABD’nin İstanbul’un işgal sürecinde İtilaf Devletleri ile paralel hareket etse de kendine has bir tutum sergilediği, sosyal meselelere eğildiği ve böylece kentteki kültürel varlığını güçlendirdiği savunulmaktadır. İşgalci güç olma görüntüsünden özellikle kaçınan ABD, ülkedeki ticari çıkarları ve misyoner faaliyetlerinin artırılması yönünde adımlar atmıştır. Çalışmanın hacim kaygısından ötürü Amerikan manda meselesine kısmen değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İşgal, İstanbul, Amerika Birleşik Devletleri, Osmanlı Devleti, Mülteci.

* Dr., Muğla/TÜRKİYE, E-Posta: sinankiyanc@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0148-9632.

İSTANBUL'UN İŞGALİ VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

THE OCCUPATION OF ISTANBUL AND THE UNITED STATES OF AMERICA

ABSTRACT

Although the USA participated in the First World War in 1917 on the side of the Entente States, it did not declare war on the Ottoman Empire, but diplomatic relations between the two countries were terminated. Despite the end of diplomatic relations, the American presence in the country continued through traders and missionaries. The USA, which played an active role in the shaping of the new world order after the end of the war, successfully played this role until it returned to its magnificent loneliness within the scope of the Monroe Doctrine. The USA, which did not actively participate in the occupation of Istanbul by the Entente State after the Armistice of Mudros, opened its political representation in the city after the occupation. Despite this representation, diplomatic relations with the Ottoman Empire were not started. In addition to its political representation, the American presence in the country, which has existed for years, has increased, and it has created its military presence for their security. While some of the American warships, whose numbers were increasing day by day, were waiting in front of Istanbul, some of them were helping the occupation activities of the Allied Powers in Ottoman waters for the safety of commercial activities. In addition, developments were followed closely through the radio station established in Istanbul and periodicals. The USA, which established a strong intelligence network thanks to the missionaries, was also closely following the developments in Anatolia in Istanbul. American soldiers, whose numbers are increasing day by day, have become an important part of Istanbul nightlife. This situation brought with it security incidents. Public order incidents involving American soldiers caused reactions.

Not declaring war on the Ottoman Empire, US President Woodrow Wilson's statements about the Turks in the Wilson Principles announced for the shaping of the new world order, were seen differently from the Allied Powers by the USA, the Ottoman State administration and the people of Istanbul due to the American presence that has existed for years. In this process, although it is seen that the USA is a part of the Allied Powers and mostly acts together with them, it is understood that it tries to show a different attitude from them. There was a problem of subsistence in occupied Istanbul. This problem had grown due to the immigrants who came to the city and the Belarussian refugees who came to the city after the Bolshevik Revolution. American aid organizations have taken steps to solve problems such as subsistence and housing, as the local government could not solve them. Although the majority of these aid activities are aimed at refugees and continue for a short time, they are important in terms of the city's food and shelter problems. In the face of the rapid rise in prices in the city, American stores were opened, and these stores made a great contribution especially in accessing basic necessities. On the one hand, American missionaries strengthened their presence in occupied Istanbul and opened new schools.

In this study, the role of the United States of America during the occupation years of Istanbul is discussed. The Ottoman State Archive and the US State Department Archive were scanned by document scanning method. Research works, especially first-hand sources that will illuminate the subject, are discussed. The role of the US government and the US representation in Istanbul in this process, as well as the reflection of the Wilson Principles on Istanbul, are discussed under separate headings. In the research, it is argued that although the USA acted in parallel with the Allied Powers during the occupation of Istanbul, it displayed a unique attitude, focused on social issues and thus strengthened its cultural presence in the city. Avoiding the appearance of being an occupying power, the USA took steps to increase its commercial interests and missionary activities in the country. Due to the volume concern of the research, the American buffalo issue has been partially addressed.

Keywords: Occupation, Istanbul, United States of America, Ottoman State, Refugee.

GİRİŞ

“...Sabah uyanıp da Haliç üzerine çökmüş sisten incecik ve tertemiz başlarını uzatan minareleri görüp bir Rus operasındaki arayı hatırlatan müezzinin, dokunaklı sesiyle müminleri yalvarırcasına duaya çağırdığını duyduğunuzda doğunun büyüleyici havasında eriyorsunuz. Pencere canımda yansıyan görüntünüze bakınca, sizi dün gece keşfeden sineklerin ısırtıp kızarttığı yerleri görüyor ve kendinizi tam tamına doğuda buluyorsunuz.”

Ernest Hemingway, The Toronto Daily Star 28 Ekim 1922¹

Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan (30 Ekim 1918) Mondros Mütarekesi ile İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini gerçekleştirmeye başlamışlardı. Bunlardan ilki Osmanlı Devleti'nin başkenti, İstanbul'un işgaliydi. Böylece devletin askerî, bürokrasi ve toplumsal direncini kırmak hedeflenmiştir. Kenti ve doğal olarak Osmanlı Devleti idaresini sıkı kontrol altına almaya çalışan İtilaf Devletleri ittifaka dayalı güçlü bir görüntü sergilemeye çalışmışlardır. Ancak ABD bu süreçte diğer İtilaf Devletleri'nden farklı bir görüntü sergilemiştir.

¹ Ernest Hemingway, *İşgal İstanbul'u ve İkinci Dünya Savaşı*, çev. M. Ali Kayabal, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1988, s. 13.

ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri yanında savaşa katılmasına karşın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmemiştir. Almanya'nın tepkisi üzerine 20 Nisan 1917 tarihinde ABD ile Osmanlı Devleti diplomatik ilişkileri sonlandırılmıştır. Osmanlı Devleti Dışişleri Bakanı Ahmet Nesimi Bey, Amerika büyükelçisinden özür dilemiş ve diplomatik ilişkilerin sonlandırılmasına rağmen ülke topraklarında misyoner faaliyetlerinin ve bu faaliyetlerde yer alan Amerikan vatandaşlarının korunacağını belirtmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın hemen başında ülke topraklarında 426 Amerikan okulu, 17 misyonerlik merkezi ve 9 Amerikan hastanesi bulunmaktaydı.²

Osmanlı Devleti savaş sonrasında varlığını devam ettirmek için arayışlar içindeydi. İtilaf Devletleri'nin "kazanılan hukukunda" kendine yeni bir dayanak aramaktaydı. Paris Barış Konferansı'nda bir araya gelen ülkeler yeni dünya düzenini şekillendirmekteydiler. Bu kapsamda ortaya atılan Manda kavramı, Osmanlı Devleti nezdinde tartışmalara neden olmuştur. Osmanlı Devleti'ndeki, özellikle İstanbul'daki, aydınlardan bazıları devletin bir süre büyük devletler mandası olarak idare edilmesini istemekteydiler. Bu devletlerden öne çıkan ise ABD'ydі. Başkan Woodrow Wilson'un, Wilson Prensipleri olarak adlandırılan 14 maddelik bildirisinde Osmanlı Devleti hakkında ifadesi, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmemesi, ülkedeki yardım kuruluşlarının faaliyetleri ve ABD'li bazı bürokratların bu yönde tutumları nedeniyle manda konusunda en çok talep edilen ülke olmuştur. Araştırmada Amerikan mandası konusunda yeterince çalışma olduğundan dolayı konu sınırlandırılmasına gidilmekte ve Wilson Prensiplerinin İstanbul siyasetini nasıl etkilediği sorusuna cevap verilmektedir.

İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u işgali İngiltere, Fransa ve İtalya güçleri tarafından gerçekleştirilmiştir. ABD ise İstanbul limanında askerî varlığını buldursa da işgalde rol almamıştır. Ancak işgal ordusunun Beyoğlu sokaklarındaki yürüyüşünde ABD bayrağı da yer almıştır. İşgalin hemen sonrasında İstanbul'da diplomatik temsilcilik açılmıştır. Amerikalı bazı vakıf ve komiteler (örgütler) de kentin sorunları ile ilgilenmiştir. Kentte temel ihtiyaç maddeleri bulunmamakta, karaborsacılar nedeniyle fahiş fiyatlardan satılmaktaydı. Bunun yanı sıra yetim ve öksüzlerin durumu ile sağlık imkânlarının yetersizliği de bir başka sorundu. Bu sorunları çözümünde Amerikalılar kuruluş ve kişisel katkı sağlamışlardır. Bu katkıları karşısında da ülkedeki faaliyetlerini artırmış ve vergi indirimi gibi ayrıcalıklar elde etmişlerdir.

İtilaf Devletleri arasında yer almasına, boğazda askerî varlıklarını devam ettirmesine karşın ABD, İstanbullular tarafından diğer işgal devletleri ile bir tutulmamıştır. Bunda ABD'nin yardım faaliyetlerine katılmasının yanı sıra İngiltere, Fransa ve İtalya işgal güçlerinin tepki çeken hareketleri de etkili olmuştur. Buna bir örnek de Darülfünunda yaşanmıştır. İşgal sembollerinden birisi haline gelen ve sonrasında İngiliz askerleri sokulan Darülfünun'da Amerikalılar geniş katılımlı konferans verdiler.³

İstanbul'un işgali birçok araştırmada ele alınmış, ancak ABD'nin bu süreçte oynadığı rol hakkında herhangi bir araştırmanın olmaması bu araştırmanın yapılma ihtiyacını doğurmuştur. Doküman analizi yöntemi kapsamında konuyu aydınlatacak Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BAO), ABD Dışişleri Bakanlığı Arşivi (FRUS), ABD Kongre Arşivi, Near East Foundation Archive, Salt Research Archives taranmış ve ilgili kayıt ve belgeler incelenmiştir. Bunun yanı sıra birinci el kaynak ve araştırma eserleri incelemesi neticesinde elde edilen bilgi ve bulgulara yer verilmiştir. Araştırmada ABD'nin İstanbul'un işgal sürecine etkisi ve rolü; kurumsal, sivil toplum ve basın nezdinde ele alınmaktadır.

1. İstanbul'un İşgali

Mondros Mütarekesi'nin imzalanması sonrasında İtilaf Devletleri, İstanbul'a asker göndereceklerini bildirmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin hangi amaçla asker gönderecekleri soruları ise yanıtsız kalmıştır. Bunun üzerine İngiltere güçleri denizden, Fransız güçleri ise karadan İstanbul'a hareket etmiştir. 13 Kasım 1919 tarihinde İtilaf Devletleri, 15 muharebe gemisi, 11 kruvazör, 29 muhrip ve 6 denizaltından oluşan 61 parça harp gemisinden oluşan bir donanma ile İstanbul önlerine gelmişlerdir. Bu donanma 22 İngiliz, 18 Fransız, 17 İtalyan ve 4 Yunan gemisinden ibaretti. Aynı gün 2.616 İngiliz, 540 Fransız ve 470 İtalyan olmak üzere 3.626 asker karaya çıkması ile İstanbul'un işgali başlamıştır.⁴ İşgalden birkaç gün önce ABD'nin önde gelen gazetelerinden The New York

² Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991, s. 19; Tuğçe Kaya, "ABD Birinci Dünya Savaşı Sırasında Neden Osmanlı Devleti'ne Doğrudan Savaş İlan Etmedi? Amerikan Gizli Belgeleri Üzerine Bir İnceleme," *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S XIX/39, 2019, s. 562-563.

³ İ. Hakkı Sunata, *İstanbul'da İşgal Yılları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006, s. 117.

⁴ Genelkurmay Personel Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı, İstanbul'un İtilaf Devleti Tarafından İşgali C. 1, *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, S. LXVIII/144, 2019, s. 64; Abdurrahman Bozkurt, "İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), İstanbul 2009, s. 13; "Allied Fleet is Now Off Constantinople", *New York Tribune*, 14 Kasım 1918, s. 3; İstanbul'un fiili işgalinin temsili olayı Doğu Müttefik Orduları Komutanı Fransız General Franchet d'Esperey'in 8 Şubat 1919 tarihinde Galata'dan Beyoğlu'na at üzerinde gidişiydi. Büyük bir gösteri halini alan bu olay basında geniş yer bulmuş, yıllar sonra bile fiili işgal sürecinde temsili bir yer etmiştir. Bu girişi Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'a girişine benzeten bazı gazeteciler, Generalin bu duruma bir gönderme yaptığını, bu nedenle büyük komutan imajına uyması için beyaz renginde bir at tercih ettiğini iddia etmişlerdir. Ancak olay Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'a girişine yapılan bir göndermeden ziyade Birinci Dünya Savaşı'nın kazanımlarını gösteren ve İstanbul'daki gayrimüslimlere moral amacıyla düzenlenmişti. Bunun yanı sıra atın rengi de beyaz değildir. Salt Research, İstanbul İşgal Kuvvetleri Komutanı General Franchet d'Esperey'i karşılama töreni ile ilgili dokümanlar- Documents about welcoming ceremony of the General Commander of the Istanbul Occupation Force, General Franchet d'Esperey, AFDIVDOC082.

İSTANBUL'UN İŞGALİ VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Times, Osmanlı Devleti'nin de diğer İttifak Devletleri gibi sonunun geldiğini belirtmiştir. İstanbul'un ise kısa sürede ele geçirilerek Türklerden tamamen arındırılacağını, yeni bir yönetim ile kent Hıristiyan topluluklardan oluşan halktan ibaret olacağını yer vermiştir.⁵

İstanbul'un işgal edilmesi ile İtilaf Devletleri yıldırma politikalarını birer birer uygulamaya başlamıştı. Türk Savaş Suçluları konusu, İngiltere'nin hazırladığı plan da bunlardan biriydi. Planın hayata geçirilmesi, 4 Mart 1919 tarihinde İngilizlerin desteğiyle Damat Ferit Paşa'nın sadrazam olmasından bir gün sonra hayata geçirilmişti. İlk yargılananlar İngiltere tarafından hazırlanan listedeki 61 kişiydi. Lord Curzon 14 Şubat 1919 tarihinde ABD'nin Londra Büyükelçisi John W. Davis'e verdiği notada savaş suçu işlemiş Türkler hakkında bilgi istemişti. 16 Nisan 1919 tarihinde verilen cevapta; Süleyman Numan Paşa (Askerî Doktor), Seyfi Bey (Harbiye Nezareti İstihbarat Şefi), Şükrü Bey (1916-17 yılları Maarif Nazırı), Atıf Bey (1915-1916 Ankara Valisi) ve adı bilinmeyen Konya Valisinin yer aldığı beş kişilik bir liste hazırlanmıştı. Derhal yargılanmalarına başlanan bu isimler İngiltere'nin de listesinde yer almaktaydı.⁶ Bu yargılamalar ve ardından verilen idam kararının onaylanması hususunda Amerika Siyasi Mümessili de diğer İtilaf Devletleri'nin temsilcileri gibi Hariciye Nezareti'ne giderek görüşme yapmış, kararların uygulanması yönünde baskı uygulamıştır.⁷

İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti ile Mondros Mütarekesi sonrasında yapılacak antlaşma için birçok kez bir araya gelmişlerdi. Mart 1920'de Londra'da yapılan görüşmelerde Sevr Antlaşması'nın maddeleri belirlenmişti. Fransa'nın ABD Büyükelçisi Jean Jules Jusserand, ABD Dışişleri Bakanlığı'na maddeler hakkında görüşlerini ve Doğu Meselesine ilgilerinin devam edip etmediğini sormuştur. İlgili maddelerden İstanbul hakkında iki önemli husus vardı; ilki İstanbul'un Sultan ve ailesine ev sahipliği yapacağından ötürü onları koruyacak olanların dışında tamamen askerden arındırılarak Osmanlı Devleti başkenti olarak devam edeceği, ikincisi Boğazların ABD'nin iki oy ile yer alacağı uluslararası bir komisyon tarafından kontrol edileceğiydi.⁸ ABD Dışişleri Bakanı Bainbridge Colby cevap yazısında her ne kadar Osmanlı Devleti ile savaşa girilmemiş olsa da onun müttefikleri ile savaştıklarını, bu nedenle dolaylı da olsa yenilgilerine neden olduklarını ifade etmiştir. Colby, doğrudan savaşmadıklarından ötürü Osmanlı Devleti hakkındaki konferansa katılmayacaklarını ancak alınacak kararlara önem verdiğini ifade etmişti. İstanbul'un hakkında alınan kararı desteklemiştir.⁹

İşgal edilmesine karşın İstanbul'da işler İtilaf Devletleri, özellikle de İngilizlerin istediği gibi gitmiyordu. Anadolu'da her geçen gün güçlenen Millî Mücadele, İstanbul'da da geniş bir kesim tarafından desteklenmekteydi. İstanbul hükümetlerinin etkisizliğine karşın Meclis-i Mebusan 28 Ocak 1920 tarihinde Misak-ı Millî'yi tanımıştı. İngilizler, İstanbul hükümetini, Millî Mücadele karşısında yeterince adım atmadıkları için sert bir şekilde eleştirmektedir. Bir yandan da Anadolu'da Ermeniler katlediliyor haberleri ile uluslararası kamuoyunda Türkler aleyhine bir hava estirmeye çalışmaktaydılar.¹⁰ İngiliz, Fransız ve İtalyan yüksek komiserleri 3-4-5 Mart 1920 tarihinde yaptıkları görüşmelerden İstanbul'un resmî işgal kararı çıkmıştı. 6 Mart 1920 tarihinde Lord Curzon, İngiltere Yüksek Komiseri Amiral de Robeck'e gönderilen talimat ile İstanbul'un derhal işgal edilmesini istemişti.¹¹ Aynı gün ABD'nin Londra Büyükelçisi, ABD Dışişleri Bakanlığı'na İstanbul'un işgal kararını bildirmiştir.¹² The New York Times gazetesi 11 Mart 1920 tarihli sayısında İstanbul'un işgal edileceğini duyurmuştu. Gazete, işgalin amacını da başta Ermeniler olmak üzere ülkedeki azınlıkların Batı'nın ideallerine uygun bir yaşama kavuşturma olarak belirtmiştir. Bir gün sonra yine aynı gazete İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un Millî Mücadele'nin başarıları ile Türklerin yeniden güçlenmesinde ABD'yi suçlamasına yer vermişti.¹³ Curzon, ABD Başkanı Woodrow Wilson'a işgal için iş birliği teklif etmişti. Curzon böylece işgali uluslararası bir eylem olarak göstermek istiyordu. ABD Başkanı Wilson iş birliği teklifine karşı çıktı. Ancak Başkan Wilson, ABD Senatosu'nun Harbord Raporu'nun da etkisiyle Ermenistan mandasını reddetmesine büyük tepki göstermiş, bu nedenle İstanbul'un Türklerin elinden alınmasına ısrar etmiş; işgali onaylamıştı.¹⁴

İstanbul'un resmî işgali 16 Mart 1920 tarihinde gerçekleşmişti. İngilizler Şehzadebaşı'ndaki askerî karakolu ve ardından Harbiye Nezareti'ni işgal etmişlerdi. Harbiye Nezareti işgalinde karşılık verilmiş, çıkan çatışmada Türk askerleri şehit edilmişti. Mebusan Meclisi dağıtılmış, Millî Mücadele'yi destekledikleri gerekçesiyle bir

⁵ Osman Ulagay, *Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı*. Yelken Matbaası, İstanbul 1974, s. 33-34.

⁶ Bilal Şimşir, *Malta Sürgünleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1985, s. 73-74.

⁷ Nejdett Bilgi, *Ermeni Tehciri ve Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey'in Yargılanması*, Ankara 1999, s.152-153.

⁸ The Foreign Relations of the United States (FRUS), "The French Ambassador (Jusserand) to the Acting Secretary of State", 1919, Volum III, 763.72119/9608.

⁹ FRUS, "The Secretary of State to the French Ambassador (Jusserand)", 1919, Volum III, 763.72119/9608.

¹⁰ İşgal sürecinde Amerikan basınında Türkler aleyhine birçok haber çıkmıştır. Bu haberlerin temel aldığı konulardan birisi de Ermeni Meselesi'yd. İngiltere'nin yürüttüğü propaganda ve ABD'deki lobiler bu süreçte etkin bir rol üstlenmişlerdi. ABD Kongre Arşivi'nde yer alan gazete haberlerde bu konuda zengin bir kaynak oluşturmaktadır. Detaylı bilgi için bk; Library of Congress, Chronicling America Historic American Newspapers.

¹¹ Fahir Armaoğlu, "İngiliz Belgelerinde İstanbul'un İşgali (16 Mart 1920)," *Belleten*, S. LXII/234, 1998, s. 479.

¹² Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001, s. 81.

¹³ Ulagay, *Amerikan Basınında*, s. 85-86.

¹⁴ Armaoğlu, "İngiliz Belgelerinde İstanbul'un İşgali," s. 486-488

kısım Mebus, aydın ve gazeteci Malta'ya sürgüne gönderilmişti.¹⁵ Bu isimlerden birisi olan Ahmet Emin Yalman, bu süreçte Yüksek Komiser Bristol ile dikkat çeken bir anısını paylaşmaktadır. İngilizlerin aradığı isimlerden olan Yalman, bir sürede çeşitli yerlerde saklandıktan sonra bu konuda bilgi almak için Columbia Üniversitesi'nden arkadaşı Cumberland'ı ziyaret için Amerika Yüksek Komiserliğine gitmişti. Cumberland'a durumu iletmış, o da konu ile ilgili Amiral Bristol ile görüşmüştü. Amiral Bristol, Yalman'ın İngilizlerin eline geçmek yerine Ankara'ya kaçmasını tavsiye etmiş. Kaçması için de Yüksek Komiserliğe ait araçlardan biri ile istediği yere kadar güvenli bir şekilde götürülebileceğini belirtmiştir. Ancak Yalman bu tavsiye yerine İngilizlere teslim olmaya karar vermiş ve diğer isimlerle beraber Malta'ya sürülmüştür.¹⁶ Amiral Bristol tutuklanmaların alışılmışın dışında bir uygulama ile yapıldığını belirtmişti. Bristol, insanların yatak kıyafetleri ile alındığını, teşhir edildiğini, bazılarının yolda dövüldüğünü ifade etmektedir.¹⁷

İngiltere, Türk Savaş Suçları yargılamalarına benzer bir yargılamayı Malta Sürgünleri için hazırlamıştı. Ermenilere zulüm yapıldığı gerekçesiyle hazırlanan mahkeme için en büyük sorun kanıttı. İngiltere bu konuda en önemli kaynağın ABD Arşivleri olduğunu düşünmekteydi, çünkü diplomatik ilişkilerinin sonlanmasına karşın ülke topraklarında Amerikan varlığı devam etmişti. Amerikan misyonerleri ülkedeki Ermeniler ile yakın ilişki halindeydi ve bunlardan birçoğu Amerikan vatandaşı olup ABD'ye yerleşmişlerdi. ABD'de sürekli olarak, Türklerin Ermenileri katlettikleri konusunda, propaganda haberleri yapılmaktaydı. Lord Curzon, 31 Mart 1921 tarihinde ABD Büyükelçisi Sir A. Geddes'e gönderdiği telgrafta Malta Sürgünlerini yargılayabilmeleri için ABD Arşivlerinde kanıt bulmasını istemişti. Büyükelçi Sir A. Geddes, ABD Arşivlerinde yaptığı incelemeler sonucunda hayal kırıklığına uğramıştı. Lord Curzon'un beklentilerinin aksine ABD Arşivlerinde elle tutulur bir şey bulunamamıştı.¹⁸

İstanbul'un işgali, İstanbul hükümetinin aksine başta Ankara olmak üzere Anadolu'da tepkilere neden olmuştu.¹⁹ Bu işgal her ne kadar İngiltere merkezli olsa da ABD'de bu konuda hiç de masum değildi. Yukarıda ifade edildiği üzere fiili olarak bir katkı sunmasa da işgali desteklemişti. İngiliz politikalarının da sıkı bir savunucusuydu. Amerika basınında da işgal memnuniyetle karşılanmıştı. Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Heyeti Temsiliyesi adına 16 Mart 1920 tarihinde İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri temsilcilerine protesto göndermişti.²⁰

Millî Mücadele'nin başarıya ulaşması sonrasında İtilaf Devletleri ile 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalanmıştı. Antlaşmada İstanbul hakkında herhangi bir hüküm bulunmamasına karşın, Ankara Hükümeti, antlaşma öncesinde İstanbul'un işgalinin sonlandırılması için çaba göstermiştir. Bunun üzerine antlaşma ile geri verilen Doğu Trakya'yı teslim almak için gönderilen Refet Paşa (Bele), Trakya'ya geçmeden önce İstanbul'a gelmiş ve burada birkaç ay kalmıştı. Bu süre zarfında şehrin yönetimini Ankara Hükümeti adına devralmayı başardı. Ancak işgal tamamen sonlanmamıştı. İşgal, Lozan Barış Antlaşması imzalanıncaya karar fiili olarak devam etti. Antlaşma sonrasında işgal sona ermiş ve kent işgal kuvvetleri tarafından boşaltılmaya başlanmıştı. 6 Ekim 1923 tarihinde Türk birliklerinin kente girmesi ile İstanbul yeniden Türklerin oldu.²¹

2. ABD'nin İstanbul'daki Temsilciliği

Mondros Mütarekesi sonrasında ABD, 1917 yılında kapattığı temsilciliğini açmak için harekete geçmişti. Osmanlı Devleti'ndeki varlığını korumak ve ülkedeki gelişmeleri yakından takip etmek için 30 Kasım 1918 tarihinde Lewis Heck'e gönderilen telgrafta komiser rütbesi ile İstanbul'a atandığı ve derhal kente gidip görevine başlaması istenmişti.²² Birinci Dünya Savaşı öncesinde Robert Koleji'nde görev yapan Komiser Heck, Osmanlı Devleti'ni yakından tanıyordu. Komiser Heck'in tavsiyesi üzerine ABD Dışişleri Bakanlığı, Wisconsin Üniversitesi'nde görev yapmakta olan Prof. Wesserman'ı Türkiye'de incelemeler yapmak için görevlendirmişti. Bunun yanı sıra Ekim 1919 tarihinde bir komite oluşturulmuştu. ABD'nin önde gelen üniversitelerindeki Türkiye

¹⁵ Zekeriya Türkmen, "İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918-16 Mart 1920). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. XVIII/53, 2002, s. 360; Serpil Sürmeli, "Şehzadebaşı Karakolu Baskını ve Olay Mahalline Giren İlk Gazete Tevhid-İ Efkâr", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 45, 2010, ss. 103-116; Amerikan basını İstanbul'un işgalini okuyucularına duyurmuştur. Haberlerde yaşanan gelişmelere yer verilirken, İngiltere'nin işgalde etkinliğine vurgu yapılmıştı. "Occupied By The Allies", *The Ocala Evening Star*, 17 Mart 1920, s. 1; "Allies Occupy Constantinople", *The Lakeland Evening Telegram*, 17 Mart 1920, s. 1; "Constantinople is in Hands of Allies", *The Cordova Daily Times*, 17 Mart 1920, s. 1; "Allied Forces in Full Control in Constantinople", *The Bennington Evening Banner*, 18 Mart 1920, s. 1; "Troops of Allies Occupy Constantinople; Several Lives Lost in Skirmish", *Albuquerque Morning Journal*, 18 Mart 1920, s. 1.

¹⁶ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim I (1988-1922)*. C. 2, yay. haz. Erol Şadi, Erdiñç, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul 1997, s. 476-477.

¹⁷ Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul 1918-1923*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 104.

¹⁸ Şimşir, *Malta Sürgünleri*, s. 240-243.

¹⁹ Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı, İstanbul'un İtilaf Devleti Tarafından İşgali 2. Cilt, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S. LXVIII/144, 2019, s. 9.

²⁰ Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, yay. haz. Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2007, s. 319.

²¹ Criss, *İşgal Altında İstanbul*, s. 38.

²² FRUS, "The Secretary of State to the Minister in Switzerland (Stovall) Washington, November 30, 1918, 3 p.m. 3435. For Lewis Heck", 1919, Volume II, 123H35/52a; "J. Lewis Heck, Jr., Now Commissioner to Turkey", *Harrisburg Telegraph*, 18 Ocak 1919, s. 4.

İSTANBUL'UN İŞGALİ VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

ve Yakınoğu uzmanlarının yer aldığı komite, ABD'nin Türkiye'de yeniden yapılanması konusunda araştırmalar yapmıştır.²³

Lewis Heck'in komiser unvanı ile İstanbul'a atanmasına karşın diplomatik ilişkiler İşveç Elçiliği tarafından yürütölmeye devam etmiştir. Bu durum hakkında hassasiyet gösterilmesi hususunda İstanbul'daki temsilciler sık sık uyarılmıştı. ABD Dışışleri Bakanlığı müteşarı Frank Polk, Komiser Heck'e gönderdiği telgrafta müttefik ölkelerin İstanbul'daki temsilcileri ile iyi ilişkiler kurmasını, Türk hükümeti ile resmî ilişki kurmamasını, Türkiye'deki koşullar ve gelişmeler hakkında Paris'teki büyükelçiliği sürekli bilgilendirmesini, Türk hükümetinin ABD'ye ve ABD vatandaşlarına karşı tutumunu ve müttefik devlet temsilcilerinin Türkiye'deki istek, askerî, ekonomik ve mali durumlarının takip etmesini istemişti.²⁴ Bunun yanı sıra ABD Dışışleri Bakanlığı, İstanbul'daki gelişmeleri ve işgal sürecini daha yakından takip etmesi için İstanbul'a bir istasyon gemisi ile orta rütbeden bir deniz subayının görevlendirilmesini düşünmekteydi.²⁵

ABD, Lewis Heck yerine Mayıs 1919'da G. Bie Ravndal'ı görevlendirmişti. Ravndal'a 3 Mayıs 1919 tarihli telgrafta Lewis Heck yerine görevlendirildiği ve bu durumun Türkiye ile diplomatik ilişkilerin başlaması anlamına gelmediğinden, hareketlerine bu yönde dikkat etmesi gerektiği bildirilmışti.²⁶ Ravndal'ın ABD Dışışleri Bakanlığı ile yaptığı yazışmalar genellikle Ekim Devrimi sonrasında Rusya'da yaşanan iç savaş sonrasında İstanbul'a kaçaın Beyaz Ruslar ve Rusya'daki gelişmeler hakkındadır. Ravndal, Osmanlı Devleti temsilcileri ile direkt bağlantıya geçmemiş, genellikle Beyaz Rusların İstanbul'daki hayatları hakkında bilgilendirme yapmıştı. Anadolu'da Türklük aleyhine faaliyet yürüttüğü gerekçesiyle sınır dışı edilen Amerikan Yakın Doğu Yardım Komitesi üyelerinden Binbaşı Yowell'in Anadolu'da gayrimüslimlere yönelik mezalim yapıldığı iddiası başta İngiltere'de olmak üzere birçok ölkede yankılanmıştı.²⁷ Bunun üzerine ABD Dışışleri Bakanlığı Ravndal'a, Amiral Bristol aracılığı ile Osmanlı Devleti yönetimi ile temasa geçerek, iddiaların sorulmasını istemişti.²⁸ Sadrazam Damat Ferit Paşa, ABD Başkanı Woodrow Wilson'a hitaben gönderdiği mektupta ölkenin içinde bulunduğu zor koşulları belirterek, buna karşın toplumun her kesiminin güvenliğini sağlamak için mücadele ettiklerini bu mücadelede ABD'nin desteğini beklediklerini ifade etmiştir.²⁹

İtilaf Devletleri'nin yüksek komiser unvanı ile atamalarına paralel olarak ABD'de nihayet bu unvan ile Mark Lambert Bristol'ü atamıştır. Amiral Bristol, Türkiye ile diplomatik ilişkilerin başladığı 1927 yılına kadar İstanbul'da bu görevi üstlenmişti.³⁰ Amiral Bristol, İstanbul İşgal Yönetimi içerisinde aktif rol almak istemiş, bu nedenle Yüksek Komisyon toplantılarına katılmayı talep etmişti. Bu talebin reddedilmesi üzerine toplantı tutanakları hakkında yazılı bilgi verilmesini istemişti. Talebi kısmen yerine getirilmiş, ancak her toplantı tutanağı kendisine gönderilmemişti. Bristol, ileride bu tutanaklara ihtiyaç olabileceği kaygısını belirtmesi üzerine, Yüksek Komisyon tüm tutanakların titizlikle arşivlendiğini, ihtiyaç duyulması halinde gönderileceğini belirtmişti.³¹

3. İstanbul'da ABD'nin Askerî Varlığı

ABD, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nde askerî varlık oluşturmuş, bu varlığını işgalin sonuna kadar güçlendirmiştir. ABD her ne kadar işgallerde aktif rol üstlenmese de destekleyici bir rolü vardır. Buna bir örnek İzmir'in işgalinde yaşanmıştır. Amerikan basınında büyük bir mutlulukla karşılanan İzmir'in işgali sırasında USS Arizona, 14 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgaline katılmıştı.³² ABD donanmasının bir kısmı da İtalya donanmasının işgale müdahalesini engellemek için hazır tutulmuştu.³³ İşgal sonrasında da ABD donanması

²³ Metin Ayışığı, *Kurtuluş Savaşı Srasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2004, s. 4.

²⁴ FRUS, "The Acting Secretary of State to the Commissioner at Constantinople (Heck) Washington, January 21, 1919, 7 p.m.", 1919, Volume II, 123H35/60a.

²⁵ FRUS, "The Acting Secretary of State to the Secretary of the Navy (Daniels) Washington, December 27, 1918.", 1919, Volume II, 123H35/57c.

²⁶ FRUS, "The Acting Secretary of State to the Commissioner at Constantiople (Ravndal)", 1919, Volum II, 123R19/138.

²⁷ Ayışığı, *Kurtuluş Savaşı Srasında Türkiye'ye*, s. 13-14; G. Bie Ravndal'ın ABD basınında yer alan bir haberde Anadolu'daki ekonomik ilişkilere odaklandığı belirtilmektedir. "Think Turkey Can Be Made Whealthy Through Proper Enterprise", *Harrisburg Telegraph*, 5 Aralık 1919, s. 23.

²⁸ FRUS, "The Secretary of State to the Comission to Negotiate Peace", 1919, Volum II, 763.72119/6230; Yüksek Komiser Amiral Bristol 18 Mayıs 1922 tarihinde ABD Dışışleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta İngiltere'nin Anadolu'da gayrimüslimlere karşı zulüm uygulandığı konusunda bir kışkırtmanın temelinde Yowell'in asılsız raporları olduğunu belirtmektedir. FRUS, "The High Commissioner at Constantinople (Bristol) to the Secretary of State", 1922, Volum II, Document 813, 867.4016/463.

²⁹ FRUS, "The Commissioner at Contantinople (Ravndal) to the Secretary of State", 1919, Volum II, 867.00/914.

³⁰ FRUS, "The Secretary of State to the Commission to Negotiate Peace Washington, August 12, 1919, 8 p.m.", 1919, Volume II, Document 786, 123B773/1b; Detaylı bilgi için bakınız: İsmail Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2016.

³¹ Bozkurt, "İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi," s. 44.

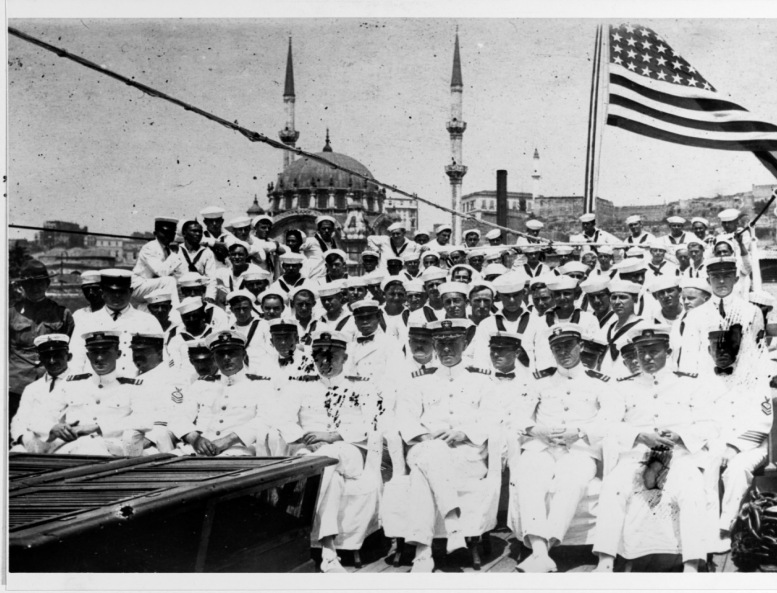
³² Kenan Özman, *Milli Mücadele Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri, 1918-1923, Mondros Mütarekesi'nden Lozan Barış Konferansına*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016, s. 99-102.

³³ Laurance Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, çev. Tevfik Alanay, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1972), s. 162.

İzmir’de Yunan donanması ile hareket etmişti.³⁴ Bunun yanı sıra Karadeniz sularında, ABD ticari faaliyetlerinin güvenliğini sağlamak için ABD savaş gemileri bulunmaktaydı.³⁵

ABD’nin İstanbul’daki askerî varlığının ilk adımı Mark Lambert Bristol komutasında 28 Ocak 1919 tarihinde USS Scorpion gemisi ile atılmıştı.³⁶ Amerikan yardım kuruluşları için İstanbul önemli bir depo vazifesi görmekteydi. Kongre 24 Şubat 1919 tarihinde başta Ermeniler, Suriyeliler, Yunanlılar, Anadolu’daki Hıristiyan ve Yahudiler ile düşman olmayan Avrupa’daki devletlere 100 milyon dolarlık yardım fonu oluşturmuştu. Bu yardımların dağıtılması için başta İstanbul olmak üzere İzmir, Derince, Köstence limanlarında birer liman komutanlığı tesis etmişlerdi. Depoların güvenliği ise Amiral Bristol’un görevleri arasındaydı. Bu gerekçelerle ABD’nin USS Scorpion ile başlayan askerî varlığı kısa sürede dört muhrip gemisine ulaşmıştı. Bunun yanı sıra Mersin, Beyrut, Sivastopol, Batum ve Samsun’da ABD savaş gemileri devriye atmaktaydılar. İstanbul’da USS Scorpion ve USS Chattanvoga’nın yanı sıra 9 muhrip ve 2 avcı botu bulunmaktaydı. Kısa süre sonra USS St. Louis ile 3 muhrip daha İstanbul’a gelmişti.³⁷

ABD, İstanbul’da bir de Amerikan Donanma Radyosu kurmuştu. Elçilik binasında kurulan istasyondan komuta faaliyetleri, gemilerin durumu, istihbarat bilgileri ve haberler aktarılmıştı. Donanma İletişim Ofisi de yardım kuruluşları, ticari faaliyetler dâhil olmak üzere tüm Amerikan faaliyetlerine hizmet etmişti. Bunun yanı sıra radyo istasyonu vasıtasıyla alınan haberlerden oluşan bir de gazete yayımlanmıştı. Bu gazeteyi ilk başlarda sadece Amerikalılar, kısa süre sonra daha geniş bir kesim takip etmişti.³⁸ Amerikan Donanma Radyosu kısa süre sonra sadece İstanbul’daki değil (Sivas Kongresi sonrasında) Anadolu’daki gelişmeleri de haber yapmıştı. Sansür nedeniyle Türk basınının Anadolu’daki gelişmeleri yayımlayamamasına karşın Amerikan Donanma Radyosu bu engeli aşmıştı. Yayınlarında Mustafa Kemal Paşa’nın Enver Paşa ve Bolşevikler ile hareket etmediğine yer verilmişti. Mustafa Kemal Paşa’nın, İngilizlerin tek amacının ülkeyi yok etmek olduğu yönündeki açıklaması, Amerikan Donanma Radyosu tarafından geniş bir kesime duyurulmuştu. Bu durum İngiliz istihbaratının dikkatinden kaçmamıştı. Bunun üzerine İngiltere Yüksek Komiseri John De Robeck, Anadolu ile ilgili haberlerinden rahatsızlık duyduğunu Yüksek Komiser Amiral Bristol’e iletmişti. Amiral Bristol, haberlerin resmî olmadığını ABD’de ve Avrupa’da yayımlanan haberlerin bir özeti olduğunu belirtmişti. İngiliz istihbaratı, İstanbul’daki Amerikalıları yakından takip etmeye başlamışlardı.³⁹

Fotoğraf 1 - USS Scorpion Gemisi Askerleri İstanbul 1919⁴⁰

³⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye. Kalem-i Husûsi (DH.EUM.KLH.), 4-34.

³⁵ Rahmi Doğanay, “İstiklal Harbinde Samsun’daki Amerikan Filosu”, haz. Cevdet Yılmaz, *Geçmişten Geleceğe Samsun*, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Samsun 2006, s. 164.

³⁶ Afif Büyüktuğrul, “İstiklal Savaşında Türk Sularında Yabancı Devlet Donanma Harekâtı (1918-1922)”, *Belleten*, S. XXXVIII/153, 1975, s. 90.

³⁷ Büyüktuğrul, “İstiklal Savaşında Türk Sularında,” s. 91 ve 94.

³⁸ F. Henry Beers, “U.S. Naval Detachment in Turkish Waters, 1919-1924 Office of Record Administration”, *Administrative Office Navy Department*, Sayı belirtilmemiş, 1943, s. 6.

³⁹ Bozkurt, “İtilaf Devletlerinin İstanbul’da İşgal Yönetimi,” s. 43.

⁴⁰ Naval History and Heritage Command, NH 50277 USS Scorpion (PY-3).

İSTANBUL'UN İŞGALİ VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Amerikan askerleri İstanbul eğlence hayatının önemli bir parçasıydı. Bunun temel nedeni doların Osmanlı lirası karşısında değeriydi. Vera Dumesnil anılarında Amerikan askerlerinin maaşlarının doların değerinden ötürü Osmanlı lirasına çevrildiğinde Fransız kaptandan daha fazla olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle Amerikan askerleri İstanbul'un eğlence merkezi olan Pera'nın önemli müşterilerindendi.⁴¹ Kentin eğlence kültürünün önemli bir parçası olan Amerikan askerleri, kentin bozulan asayişinin nedenlerinden birisi olmuştur. Osmanlı Devleti arşiv kayıtlarından anlaşıldığı üzere Amerikan askerleri gasp, adam yaralama, adam kaçırma gibi suçlara karışmışlardı. Bu olayların yanı sıra Türk bayrağına da saldırılar görülmüştür. Bir yandan da diğer İtilaf Devletleri askerleri ile kavgalar yaşanmış, bu kavgaların bazıları yaralanmalar ile sonuçlanmıştır. Olayların 1923 yılında çoğaldığı gözden kaçmamaktadır.⁴²

Millî Mücadele'nin başarılar kazanması ve özellikle 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'in kurtuluşu sonrasında ABD askerî varlığını iyice artırmış ve İstanbul'a toplamıştır. Amiral Bristol, İzmir'dekine benzer bir kargaşanın İstanbul'da yaşanmaması için askerî önlemler almıştı. Lozan görüşmelerinin başlaması ile İstanbul'un da kaderi şekillenmişti. Böylece ABD'nin askerî varlığı azaltılmaya başlanmış, Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması ile İstanbul'daki ABD askerleri çekilmişti.⁴³

4. ABD'nin İstanbul'da Kültürel Varlığı

ABD'nin Osmanlı Devleti'nde varlığı 18. yy sonunda ticari ilişkileri ile başlamıştı. 1820 yılının Ocak ayında gelen Pliny Fisk ve Levi Parsons isminde Amerikalı misyonerler sonrasında, American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) Osmanlı Devleti'nde her geçen gün varlığını artırmıştı. 2 Mart 1831 tarihinde ABD'nin Osmanlı Devleti'ndeki ilk diplomatik temsilciliğinin açılması ile ülkede misyonerlik faaliyetleri hızlanmıştı. 20. yy ilk yıllarında ülkede 16 istasyon, 247 uç istasyon, 97 kadım yardımcı, 12.109 kilise üyesi ve 44.959 kayıtlı Protestan ile ülkenin neredeyse her tarafına yayılmışlardı. Misyonerlerin hareket merkezi İstanbul'du. ABD'li kuyumcu Cyrus Hamlin adında bir misyonerin önderliğinde ABD'nin sınırları dışında ilk eğitim kurumu olan Robert Kolej, 1863 yılında kurulmuştu.⁴⁴

Osmanlı Devleti ile ABD diplomatik ilişkilerinin kesilmesi sonrasında bile Robert Kolej faaliyetlerine devam etmiş, hatta ayrıcalıklarını korumuştur. Bu yıllara ait Osmanlı Devleti arşiv kayıtlarından anlaşıldığı üzere kolejin öğretmenleri ve öğrencilerinin seyahatlerine izin verilmiş, kaybedilen topraklardan öğretmenlerin işlerine son verilmesine karşın Robert Koleji öğretmenleri bundan muaf tutulmuş ve kolej malzemelerinden gümrük vergisi alınmamıştır.⁴⁵ İstanbul işgal edildiğinde kolej finansal sorunları ile uğraşmaktaydı.⁴⁶ Kolej Müdürü Dr. Caleb Frank Gates bir yandan finansal sorunlarına çözüm ararken bir yandan da tarafsız kalmaya çalışmaktaydı. Bunun bir örneği işgal yıllarında okulun işgal edilme tehlikesine karşı 200 İngiliz askerinin kampüste konuşlandırılma talebiydi. Dr. Gates, bu talebin okulun işgal edilme tehlikesi ile alakalı olmadığı tam tersine İngiltere'nin Karadeniz'den gelebilecek bir saldırıya karşı önlem alma çabası olduğunu biliyordu. Okulun tarafsızlığı gerekçesiyle teklif, ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol aracılığıyla reddedilmişti.⁴⁷

Robert Kolej'in ilk yıllarında Osmanlı bürokratları mesafeli durmuşlardı. Ancak İkinci Meşrutiyet'in ilan edildiği 1909 yılından itibaren artık bürokratların çocukları da Robert Kolej'e kaydedilmeye başlamıştı. İstanbul'un işgal yıllarında da Türk öğrencilerin kabulüne devam edilmiştir. İşgal yıllarını kapsayan bir istatistikte koleje kayıt yaptıran Türk öğrenci sayısı 40 olarak verilmiştir. Bu öğrencilerin aile mensuplarının meslekleri ise şöyledir: Emekli 2, Mesleki Profesyonel 10, Askerî Personel 7, Devlet Memuru 16, Üst Düzey Devlet Memuru 4 ve Osmanlı Hanedan Üyesi 1 kişidir. Osmanlı hanedan üyesi Salih Kemaleddin (13 yaşında) 30.08.1921 tarihinde okula kayıt yaptırmıştır. Baba Salih Paşa, Abdülhamid devri sadrazamlarından Tunuslu Hayreddin Paşa'nın oğludur. Annesi Münire Sultan ise Sultan Abdülmecid'in torunu, Sultan Reşad'ın da kız kardeşidir.⁴⁸

Robert Kolej'in yanı sıra bir başka okul ise Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'ydı. 1871 yılında Sultan Abdülaziz'in iradesiyle "Home School for Girls at Constantinople" adıyla kurulan kolej, anaokulu daha sonra kızlara eğitim veren bir eğitim kurumuna dönüştürülmüştü. Robert Kolej'de olduğu gibi II. Meşrutiyet'e kadar devlet nezdinde mesafeli görülen, kimi devlet yöneticiler için tehlikeli birer şer odağı olduğu iddia edilen kolej, II. Meşrutiyet ile Türk kızlarının da eğitim gördüğü bir okul olmuştur. Türk kızlarının okula kabulü konusunda ilk

⁴¹ Vera Dumesnil, *İşgal İstanbul'u*, çev. Emre Öktem, İstanbul Kitaplığı, İstanbul 1993, s. 134-135.

⁴² BOA, Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı (HR.İM.), 59-50; BOA, Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrak (HR.SYS.), 2710-8; BOA, HR.İM., 75-15; BOA, HR.İM., 46-24; BOA, HR.İM., 46-16; BOA, Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi (DH.EUM.AYŞ.), 55-16; BOA, DH.EUM.AYŞ., 60-84; BOA, HR.İM., 73-67; BOA, HR.İM., 71-40.

⁴³ Beers, "U.S. Naval Detachment in Turkish Waters," s. 26.

⁴⁴ BOA, Hariciye Nezâreti İdare Evrakı (HR.İD.), 1795-29.

⁴⁵ BOA, Bâbîâli Evrak Odası Evrakı (BEO), 4631-347294; BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 211-74.

⁴⁶ Robert College, *Dr. Caleb Frank Gates president of Robert College 1903-1932 an appreciation*, Tsitouris Brothers, İstanbul 1932, s. 37.

⁴⁷ Önder Kaya, *Robert Koleji İmparatorluktan Cumhuriyete Bir Okulun Tarihi*, Kronik Kitap, İstanbul 2022, s. 126.

⁴⁸ E. Evrim Şencan Gürünca, "Robert Kolej'de Okuyan Türk Öğrencilerin Sosyal Arka Planları (1863-1971)," *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. XVII/33, 2018, s. 42, 44-45, 50.

mezunu Halide Edib Adıvar'ın büyük etkisi bulunmaktadır. İstanbul'un işgal yıllarında kolej, sağlık eğitimi vermeye başladı. Kolejin sağlık eğitimi vermesi için gerekli düzenleme masrafları Amerikan Yakın Doğu Yardım Komitesi (The Near East Relief) ve Amerikan Kızılhaç'ı tarafından sağlanmıştı. 1920 sonbaharında İstanbul'daki Amerikan vatandaşları ve Amerikan askerleri için bir hastane kurulmuştu. Böylece kolej Amerikan Hastanesi ve Sağlık Okulu ve Hastabakıcı Okulu olarak devam etti. Ekonomik nedenlerden ve Cumhuriyetin getirdiği politikalarından ötürü Sağlık Okulu kapandı. Eğitim kurumu günümüzde Robert Koleji bünyesinde faaliyet yürütmektedir.⁴⁹ Kolejin Rektörü, işgal altında İstanbul'u ve tıp okulunun önemini şu cümleler ile anlatmıştır:

"İstanbul gibi, yurtlarından sürülmüş, aç ve işsiz sığınmacılarla dolu bir şehirde akademik eğitim uygun olmuyor. Her köşe başında bekleyen yoksul Ruslar, sadece aralarına asılmış yorganların birbirinden ayırdığı aileler halen camilere tikiş tikiş dolmuş Türk sığınmacılar ve Yakın Doğu Yardım Örgütü'nün öksüzler evindeki Ermeniler ve Rumlar, iknaya gerek kalmaksızın, uygulamalı eğitime büyük gereksinim olduğunun kanıtları. Kolej, bu nedenle, ticaret ve tarım, ev ekonomisi ve öğretmen eğitimi alanlarında iki yıllık kurslar veriyor... Yakın Doğu'nun günümüzdeki yoksulluğunda kadınların çalışması gerekiyor. Bir kimse artık İstanbul'da, Pera'da sadece kadınlar tarafından işletilen bir manifatura mağazasına rastlayabilir."⁵⁰

İşgal yıllarında İstanbul'da birçok hastane kurulmuştu. Bunlardan bazıları Yedikule'de Kanada Veremli Çocuklar Hastanesi ile Boğaz'da Trahomlu Öksüzler Evi'ydi. Bunun yanı sıra Amerikan Kızıl Haç, sığınmacılara ilaç ve ihtiyaç malzemeleri dağıtmıştı.⁵¹ Türkiye'deki Amerikan Hastaneleri Amerikan Yabancı Misyonlar Heyeti (American Board of Commissioners for Foreign Missions) tarafından Misyoner Okullarının hemen yanında yer almaktaydı. İstanbul'daki ilk Amerikan Hastanesi, Amerikan Yabancı Misyonlar Heyeti'ne bağlı olarak Dr. Thomas Spees Carrington tarafından 1905 yılında açılmıştı. Hastane, 1909 yılında faaliyetlerini yürütmek için yeterince fon bulamayınca kapatılmıştı. Amiral Bristol'ün İstanbul'a Yüksek Komiser olarak atanması sonrasında, kapanan bu hastane gündeme gelmişti. Amiral Bristol'ün ofisinde 8 Kasım 1919 tarihinde yapılan toplantıya Amerikalı iş adamları, Amerikan Kızılhaç'ı, Yakın Doğu Yardım Komitesi, Amerikan Yabancı Misyonlar Heyeti, Amerikan Kız Koleji ve Amerikan Konsolosluğu gibi kurum ve kuruluşların temsilcileri katılmıştı. Hastanenin kuruluşunun yanı sıra bir de hemşirelik okulunun kurulması kararlaştırılmıştı. Amerikan Hastanesi'nin ilk polikliniği 20 Mayıs 1920 tarihinde faaliyetine başladı. Konstantinopolis Amerikan Hastanesi'nin ise 20 Ağustos 1920 tarihinde Sultan Abdülaziz'in damadı Mehmed Şerif Paşa'nın Tramvay Yolu, Çarşıkapı Caddesi'ndeki köşkünde resmî açılışı gerçekleştirildi. Amerikan Hastanesi birçok adres değişikliği yapmıştır. 1945 yılında kurucusunun anısına Amiral Bristol Hastanesi ve Amiral Bristol Hemşirelik Okulu olarak adını değiştirdi. Amiral Bristol Hastanesi ve Amiral Bristol Hemşirelik Okulu 27 Şubat 1995 tarihinde Vehbi Koç Vakfı'na devredilmiştir.⁵²

5. İstanbul'daki Sosyal Hayatta ABD

İşgal altındaki İstanbul'da Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki zorluklar artarak devam etmiştir. Ancak kent farklı semtlerinde farklı hayatlar yaşanmaktaydı. Kent adeta üç kısma bölünmüştü; İstanbul denilen Fatih ve Eminönü, Galata ve Beyoğlu'nu kapsayan Pera, Üsküdar ve Kadıköy... Galata ve Beyoğlu kesiminde İstanbul'un tüm zorlukları adeta görmezden geliniyor, eğlence hayatı olabildiğince devam ediyordu. Onun dışındaki yerler ise işgalin zorlukları altında ezilmekteydi.⁵³

İstanbul, işgal yıllarında dış dünyadan da adeta izole edilmişti. Kâğıt kıtlığı ve fiyatlarının yüksekliği nedeniyle gazeteler ancak bir iki sayfa çıkmaktaydı. Çıkanlar ise sıkı bir sansürden geçmekteydi. Sansürlenmiş yerler boş bırakılıyor. Bu durum sansürün ne kadar etkili olduğunu göstermekteydi. Haberlerin birçoğu kulaktan dolma ve yanlıştı.⁵⁴ Yüksek Komiser Amiral Bristol, Washington'a gönderdiği bir raporda İstanbul'da sansür nedeniyle İngilizler lehine ve propaganda haberlerinin yayıldığını, bu bilgilerin iyice araştırılmadan doğru kabul edilmemesinin gerektiğini, birçok haberin de yalandan ibaret olduğunu belirtmiştir.⁵⁵ Amerikan Yakın Doğu Yardım Komitesi ülke topraklarındaki faaliyetleri ve komite hakkında gelişmelerin yer aldığı Near East Relief⁵⁶ ve The Acorne⁵⁷ isimli dergiler çıkarmışlardır. Dergilerin merkezi 25. Sokak, Taksim, Pera, İstanbul olarak verilmektedir.

⁴⁹ Zafer Toprak, "Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihinden Örnekler Arnavutköy Amerikan Kız Koleji," *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, S. 25, 1999, s. 48-49.

⁵⁰ Criss, *İşgal Altında İstanbul*, s. 55.

⁵¹ Criss, *İşgal Altında İstanbul*, s. 58-59.

⁵² Vehbi Koç Vakfı Ansiklopedisi, "Amerikan Hastanesi," [https://ansiklopedi.vkv.org.tr/ Kategoriler/Kurumlar/ Vehbi-Koc-Kurumlari-Vakfi/Amerikan-Hastanesi\(Erişim 30.12.2022\)](https://ansiklopedi.vkv.org.tr/Kategoriler/Kurumlar/Vehbi-Koc-Kurumlari-Vakfi/Amerikan-Hastanesi(Erisim%2030.12.2022)).

⁵³ Hemingway, *İşgal İstanbul'u*, s. 13-15.

⁵⁴ Sunata, *İstanbul'da İşgal Yılları*, s. 45.

⁵⁵ Sezen Karabulut, "İşgal, Kurtuluş ve Toplumsal Etkileri: Amerikan Belgelerinde Milli Mücadelenin Son Günleri," *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 64, 2019, s. 187-188.

⁵⁶ Salt Research, ABA132C03.

⁵⁷ Salt Research, ABA132C01, Salt Research, ABA132C02.

İSTANBUL'UN İŞGALİ VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

İşgal altındaki İstanbul, Türk muhacirler ve Beyaz Ruslar ile yeni bir silüete bürünmüştü. Trajedinin yanı sıra kentin eğlence hayatında büyük değişimler meydana gelmişti. Pera, Beyaz Ruslar ile işgal günlerinde eğlencenin merkezi olmaya devam etmiştir.⁵⁸ Pera'nın bu farklı duruşu iyice belirginleşmişti. Bu hayat kısa sürede İstanbul'daki Amerikalıları da etkilemişti. İstanbul'u ziyaret eden Amerikalı turistler, gazeteciler, askerler ve görevliler gece hayatının önemli bir parçasıydı.⁵⁹ İstanbul'da terziler ve Ermeni dantelciler ile tekstil fabrikası kurulmuştu. Fabrikada özellikle turistler için giysi, hediyeelik eşya gibi ürünler yapılmakta, gelirleri komite için kullanılmaktaydı.⁶⁰ İstanbul'un gözde mekânı Pera Palas birçok Amerikalıya ev sahipliği yapmıştı. İstanbul'un eğlence hayatının sıkıştığı Pera, aynı zamanda resmî temsilciliklere ve yardım kuruluşlarına da ev sahipliği yapmaktaydı. Örnek olarak ABD'li diplomatların, Amerikan yardım kuruluşlarının merkezine ev sahipliği yapan sokak aynı zamanda ruhsatlı genelevleri de barındırmaktaydı.⁶¹

İstanbul'un eğlence hayatına en iyi ayak uyduran isim Amerikan Yüksek Komiseri Mark Lambert Bristol'un yardımcısı Allen W. Dulles'ti. Dulles'in CIA Başkanlığına ulaşan kariyerinin yanı sıra hayatında eğlencenin önemli bir yeri vardı. Hatta Bern kentinde görevliyken Lenin ile yapacağı randevuya bir parti nedeniyle gitmediği iddia edilmektedir. Komplo teorikçileri onun bu hamlesine kızan Lenin'in bir gün sonra Rusya'ya geçtiğini belirtmektedirler. Bu görüşmenin nasıl bir değişikliğe neden olacaktı bilinmez, ancak Allen W. Dulles İstanbul'a geldiğinde Pera'daki partilerin önemli isimlerinden birisi olmuştur. Bu süreçte Çarlık Rusya'nın önemli isimleri ile yakınlık kurmuş ve Bolşeviklerin propagandaları hakkında önemli bilgiler elde etmiştir. Komünizm karşıtlığının temellerinin burada atıldığı bilinmektedir. Allen W. Dulles, Soğuk Savaş'ın hemen başında Beyaz Ruslardan öğrendiklerinden faydalanmıştır. Onun eğlence hayatına düşkünlüğü Yüksek Komiser Mark Lambert'in tepkisini çekmişti. Amiral Bristol, kendisinden yüksek faturalarını Dışişleri Bakanlığı bütçesinden karşılamamasını istemiştir.⁶²

İstanbul'un eğlence hayatına tanıklık eden ve Siyah Gül'de ses sanatçılığı yapan Aleksandr Vertinski anılarında gece kulübünün önemli isimlerinden birisinin Amiral Bristol olduğunu iddia etmektedir. Neredeyse her gece özel olarak hazırlanan masasında yanındaki subaylarla eğlenen Amiral Bristol'un gece sonunda bol bahşış vermesi nedeniyle çalışanlar ve gece kulübü sahibi için önemli olduğuna değinmektedir. Bunun yanı sıra İngiltere (?) Yüksek Komiserliğinde verilen eğlencelere de davet edilen Aleksandr Vertinski bu davetlerde de gece kulüplerini aratmayan bir havanın hâkim olduğunu belirtmektedir.⁶³

Ülkedeki gelişmeler Amerikan kamuoyunda ilgiyle takip edildiğinden ötürü birçok gazeteci İstanbul'a gelmiştir. Bunun yanı sıra manda meselesi kapsamında heyetler, yazarlar ve diplomatlar kenti ziyaret etmiştir. Bu heyetlerden ilki King-Crane Heyeti'ydi. ABD'nin önde gelen iş adamlarından Charles R. Crane ile ünlü akademisyen Prof. Henry C. King'in başkanlık ettiği heyette Profesör Albert Lybyer, George R. Montgomery ve Yüzbaşı William Yale de yer almaktaydı. Heyet 3 Haziran 1919 tarihinde İstanbul'a gelmişti. King-Crane Heyeti'nin temel görevi manda kapsamında Suriye ile Filistin'de araştırmalar yapmaktı. Bu nedenle 7 Haziran'da Bahama adlı bir yatla İstanbul'dan Suriye'ye giden heyet, incelemeler ardından 23 Temmuz'da İstanbul'a dönmüştü. Heyet İstanbul'da birçok kesimle görüşmüş, bu isimlere manda meselesi hakkında görüşlerini sormuştur. Yaklaşık bir ay kadar İstanbul'da kalan heyet üyeleri, 21 Ağustos 1919 tarihinde İstanbul'dan ayrılmışlardı. Heyetin temasları İstanbul basını tarafından yakından takip edilmiştir.⁶⁴

King-Crane Komisyonu sonrasında General Harbord başkanlığındaki bir başka heyet 2 Eylül 1919 tarihinde İstanbul'a gelmişti. King-Crane Komisyonu'nun aksine büyük bir ilgi ile karşılanmışlardı. Heyetin İstanbul'a gelişi, basında bazı tartışmalara neden olsa da memnuniyetle karşılanmıştı.⁶⁵ General Harbord, heyeti farklı

⁵⁸ Beyaz Ruslar hakkında detaylı bilgi için bakınız: Jak Deleon, *Beyoğlu'nda Beyaz Ruslar*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1990; Bülent Bakar, *Beyaz Ruslar Esir Şehrin Misaafirleri*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2015; Svetlana Uturgauri, *Boğaz'daki Beyaz Ruslar (1919-1929)*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2015.

⁵⁹ Aleksandr Vertinski, "İstanbul Anıları", çev. Orhan Uravelli, *İstanbul'dan Geçen Ruslar*, Ümit Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 58.

⁶⁰ Near East Foundation, "A Single Thread, Part Two: An Industry Renewed," <https://neareastmuseum.com/2018/03/02/single-thread-part-two-industry-renewed/> (Erişim 03.02.2023).

⁶¹ Charles King, *Pera Palas'ta Gece Yarısı – Modern İstanbul'un Doğuşu*, çev. Ayşen Anadol, Kitap Yayınevi, İstanbul 2016, s. 17; Amerikan basınında Pera hakkında yazılar görülmektedir. Bunlara örnek olarak The Daily Alaskan gazetesi Birinci Dünya Savaşı'nın hemen başında İstanbul'u tanıtan yazısında Pera'nın eğlence hayatına ve Amerikalıların burayı tercih ettiğine dikkat çekmiştir. "Constantinople", *The Daily Alaskan*, 29 Mart 1915, s.2; The Sun gazetesi ise işgal günlerinde yayınladığı bir makalede Pera'nın işgal kargaşasından uzak bir eğlence yeri olduğuna yer vermiştir. "Behind the Scenes in Constantinople, the City With a Wayward Soul", *The Sun*, 10 Ağustos 1919, s. 33.

⁶² Sinan Kıyanç, "Türkiye-ABD İlişkileri Bağlamında CIA Eski Başkanı Allen Welsh Dulles ve Faaliyetlerinin İncelenmesi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. XXII/44, 2022, s. 450.

⁶³ Vertinski, "İstanbul Anıları," s. 61.

⁶⁴ Heyet Paris'e ulaştıklarında raporlarında Türkiye, Suriye ve Filistin'in ABD tarafından manda altına alınmasının ülke çıkarına olacağı belirtilmekteydi. Ancak ABD'nin Paris Barış Konferansı'ndan ayrılması nedeniyle rapor gündeme alınmamıştır. Hulusi Akar, *Harbord Askeri Heyeti Raporu Gerçekleri Araştırmakla Görevlendirilen Amerikan Askeri Heyetinin Çalışmaları ve Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019, s. 36-41; Hasan Türker, "İstanbul Basınında King-Crane Heyeti'nin Türkiye'deki Faaliyetleri ve Mandatlerlik Tartışmaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. XVIII/Mütareke Özel Sayısı, 2018, s. 187-219.

⁶⁵ Akar, *Harbord Askeri Heyeti Raporu Gerçekleri*, s. 57-58; Fethi Tevetoğlu, "Mustafa Kemal Paşa - General Harbord Görüşmesi Tanık ve Tercümanı: Prof Hulusi Y. Hüseyin (Pektaş)," *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. VI/10, 1987, s. 201.

kollardan Orta ve Doğu Anadolu'da gerekli incelemelerde bulunması için görevlendirdi. Kendisi de Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek ve da Millî Mücadele'nin etkisini anlamak ve Anadolu'yu yakından tanımak için 7 Eylül 1919 tarihinde saat 08:20'de Haydarpaşa Tren İstasyonu'ndan Erzurum'a özel bir tren ile ayrıldı.⁶⁶ General Harbord ve kurduğu diğer ekipler kapsamlı incelemeler yapmıştır. Harbord Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'da Kazım Karabekir Paşa ile görüşmüştü. İncelemeler ardından 11 Ekim 1919 tarihinde İstanbul'a dönen General Harbord, İzmir'in işgali nedeniyle kentte Yunanlıların yaptıklarını araştırmak için kurduğu araştırma ekibi 13 Ekim'de, kendisi de gerekli görüşmelerin tamamlanması ardından 15 Ekim 1919 tarihinde USS Martha Washington gemisi ile ayrılmıştı.⁶⁷

Amerikan manda meselesinde önemli rol oynaması beklenen isimlerden birisi olan Chicago Daily News muhabiri Luis Edgar Browne, Birinci Dünya Savaşı sonrasında İstanbul'a gelmişti. Anadolu'yu ve Kafkasya'yı yakından tanıyan Browne, Millî Mücadele ileri gelenleri ve İstanbul'daki aydınlar ile de temas halindeydi.⁶⁸ Bu nedenle King-Crane Komisyonu tarafından Sivas'a gönderildi. İstanbul'daki Amerikan mandası taraftarları King-Crane Komisyonu üyelerinin Sivas'a gitmelerini ve burada Mustafa Kemal Paşa ile görüşmelerini istemiş, ancak onlar Millî Mücadele ile direkt temas kurma yerine bir temsilci göndermeyi tercih etmişlerdi.⁶⁹ Zeki Sarıhan ve Ahmet Emin Yalman'ın iddiasına göre Browne, İstanbul siyasetinde önemli bir gelişmeye neden olmuştu. Damat Ferid Hükümeti'nin Anadolu'daki durumu ve Sivas Kongresi kararlarını Padişah'a ulaştırmadığından, Padişah Anadolu'daki gelişmeler konusunda yeterli bilgiye sahip değildi. Millî Mücadele önderleri tarafından gelişmeleri aktaran mektup Browne tarafından İstanbul'a getirilmiş ve Senato üyesi Deli Fuat Paşa tarafından Padişah'a bizzat teslim edilmişti. Böylece Heyeti Temsiliye istediğini almış, gelişmelerin Padişah tarafından öğrenilmesi sağlanmıştı. Bu hamlenin bir başka sonucu ise Damat Ferid Paşa'nın istifa etmek zorunda kalmasıydı.⁷⁰

İstanbul'daki Amerikalı gazetecilerin sayısı King-Crane Komisyonu sonrasında artmıştı. Amerikan kamuoyunun ülkenin Amerikan mandasına girip girmeyeceği konusunda tartışmaları ilgi uyandırmıştı. Bu süreçte Vatan Gazetesi sahibi Ahmet Emin Yalman, Halide Edip Adivar, Robert Kolej Müdürü Dr. Gates, Arnavutköy Amerikan Kız Koleji Müdiresi Dr. Patrick gazeteciler ile kurdukları dostluklar nedeniyle ülkedeki gelişmelerin Amerikan kamuoyunda doğru bir şekilde anlatılması için çaba göstermişlerdi. Bu isimlerden birisi de Clarence K. Streit'ti. Philadelphia Public Ledger gazetesinin temsilcisi olarak geldiği İstanbul'da Vakit gazetesi sahibi Ahmet Emin Yalman ile kurduğu dostluk Yalman'ın anılarında detaylı bir şekilde ifade edilmektedir. Streit, İstanbul'da bir süre kaldıktan sonra Ankara'ya gitmiş ve burada Mustafa Kemal Paşa ile görüştüğünden sonra Anadolu ziyaretini tamamlamıştı. İstanbul'a döndükten sonra Vatan Gazetesi'nde bir süre "Bir Türk Olsaydım..." başlığı altında yazılar kaleme almıştı.⁷¹ Streit, gezi notlarından oluşan anı kitabını ABD'de yayımlatmak istese de başarılı olamamıştı. Eser yıllar sonra Heath W. Lowry tarafından yayımlanabilmiştir.⁷²

İstanbul'a gelen bir başka Amerikalı gazeteci olan Claire Price, Amerikan kamuoyunda İstanbul'daki gelişmeleri ve Millî Mücadele karşısında propaganda algısı ile mücadelesi nedeniyle Amerika'nın Pierre Loti'si olarak adlandırılmıştır. 1921'in sonunda İstanbul'da gelen Price, yeni yılın ilk gününde Ankara'ya geçmiştir. Burada çeşitli temaslarda bulunan Price, İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'da görüştüğü Amiral Bristol'e Ankara'daki izlenimlerini aktarmıştı.⁷³

İstanbul'daki Amerikalıların tek meselesi Osmanlı Devleti sınırlarındaki gelişmeler değildi. ABD'nin İstanbul'daki temsilciliği bir yandan Rusya'daki gelişmeleri takip etmekte, Bolşevik İhtilali'ni anlamaya çalışmaktaydı. Yüksek Komiser Yardımcısı Allen W. Dulles süreci yakından takip etmek için kentteki Çarlık Rusya üst düzeyi ile de yakın ilişki kurmuştu.⁷⁴ Bu kapsamda İstanbul'a gelen isimlerden birisi de William Christian Bullitt Jr.'du. ABD'nin Fransa Büyükelçisi görevinde bulunan Bullitt, Bolşevik İhtilali sonrasında Rus yönetimi ile ABD arasındaki diplomatik ilişkileri yürütmek üzere görevlendirilmiş, bu görevin Avrupa Devletlerinin öğrenmesi üzerine bir süre pasif görev nedeniyle İstanbul'da kalmıştır. İstanbul'da kaldığı yıllarda yabancı basın için gazetecilik yapmıştır. Balkan Savaşları'nda babasını kaybetmiş bir yetimi evlat edinen Bullitt,

⁶⁶ Akar, *Harbord Askeri Heyeti Raporu Gerçekleri*, s. 71; Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşiv, 22240-97940-11; Harbord Heyeti'ne gerekli kolaylığın sağlanması Diyarbakır, Sivas, Elazığ (Mamuretülaziz) ve Erzurum Valiliklerine kolaylık sağlanması için yazı gönderilmiştir. BOA, DH. EUM. AYŞ., 22-15; BOA, Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH.ŞFR.), 103-185.

⁶⁷ Akar, *Harbord Askeri Heyeti Raporu Gerçekleri*, s. 92, 94.

⁶⁸ Seçil Karal Akgün, "Louis E. Browne and The Leaders of the 1919 Sivas Congress," ed. George Harris and Nur Bilge Criss, *Studies in Atatürk's Turkey The American Dimension*, Brill Publishing, Leiden 2009, p. 15.

⁶⁹ Luis Edgar Browne hakkında ve Sivas ziyaret hakkında detaylı bilgi için bakınız: Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul 2000; Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 76; Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi - Amerikan Mandası ve Gazeteci L.E. Browne'in Faaliyetleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2004.

⁷⁰ Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim*, s. 453; Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü 1 - Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne*, C. 2, Öğretmen Yayınları, Ankara 1986, s. 129.

⁷¹ Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim*, s. 456-457.

⁷² Clarence K. Streit, *Bilinmeyen Türkler-Mustafa Kemal Paşa, Milliyetçi Ankara ve Anadolu'da Gündelik Hayat Ocak-Mart 1921*, yay. haz. Heath W. Lowry, çev. M. Alper Öztürk, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.

⁷³ Ayışığı, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye*, s. 72; Serpil Sürmeli, "Ankara'da Amerikalı Bir Gazeteci: Clair Price", *Atatürk Dergisi*, S. IV/4, 2005, s. 38.

⁷⁴ Kıyanç, "Türkiye-ABD İlişkileri Bağlamında," s. 449-450.

İSTANBUL'UN İŞGALİ VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Ahmet Emin Yalman ile sıkı bir dostluk kurmuştur. Rusya'nın tanınmış gazetecilerinden Louse Bryant ile İstanbul'da evlenen Bullitt, gazeteciliğinin yanı sıra edebiyat çalışmalarını da sürdürmüştür. Daha sonra ABD'nin ilk SSCB Büyükelçisi olarak atanmıştır.⁷⁵

Dünyaca ünlü Amerikan yazarlar John Dos Passos ve Ernest Hemingway da İstanbul'a gelenler arasındaydı. John Dos Passos, İstanbul ve sonrasındaki gezilerini "Doğu Ekspresi" adıyla yayınlamıştı. Kitabında İstanbul'un o günlerini ortaya koymaktadır. İşgal altında kentte halkın ne kadar büyük zorluklarla mücadele ettiğini açık bir şekilde ifade etmiştir. İşgal askerlerinin zafer kazanmış bir edayla hareket etmelerine karşın kenti kontrol etmedeki yetersizliğine dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra bazı Rumların ısrarla, Türklere karşı kendilerini destekleme isteğine yer vermiştir. Ancak karışık İstanbul siyasetinden anlamadığını itiraf etmiştir. Beklemediği bir İstanbul ile karşılaştığından bir an önce Batum'a, yolculuğuna devam etmek istemiş, ancak izin almada yaşadığı zorluklar ve ajanlıkla suçlanması iyice canını sıkmıştır. Bunun üzerine kaçak yollarla Batum'a geçmiştir.⁷⁶ Ernest Hemingway, John Dos Passos'un aksine para kazanmak için, gazetecilik mesleği nedeniyle gelmiştir. Yunan birliklerinin yanında Anadolu'da birçok yerde bulduktan sonra İstanbul'a gelmiştir. Hemingway sadece İstanbul'u değil Anadolu'daki durumu da gözlemlediğinden ötürü, Birinci Dünya Savaşı'nın ve ardından işgallerin nelere yol açtığına tanıklık etmiştir. Yukarıda ifade edildiği üzere kentin bölünmüş hayatını belirtmişti.⁷⁷

6. Wilson Prensiplerinin İstanbul'a Yansıması

İşgal güçlerinin İstanbul'a gelmesinden hemen sonra Amerikan mandasını destekleyen ve aralarında hem Milli Mücadele hem de Türkiye Cumhuriyeti Tarihi açısından önemli isimlerden olan Halide Edip Adıvar, Yunus Nadi, Ahmet Emin Yalman gibi isimler tarafından Wilson Prensipleri Cemiyeti 4 Aralık 1918 tarihinde kuruldu.⁷⁸ Kuruluşundan bir gün sonra ABD Başkanı Woodrow Wilson'a gönderilen mektupta ülke için en iyi yolun Amerikan mandası olduğu belirtilmişti.⁷⁹ Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin yanı sıra bu prensiplerin etkisinde başka cemiyet ve partiler de kurulmuştu. Bunlar; 29 Kasım 1918 tarihinde Abdurrahman Şeref Bey, Halide Edip Adıvar ve Cami Bey gibi tanınmış isimlerin kuruluşunda yer aldığı Millî Kongre Cemiyeti'ydi. Millî Kongre Cemiyeti Amerikan mandasından ziyade ABD taraftarlığında özgür bir ülke hedeflemişti.⁸⁰ 4 Mayıs 1919 tarihinde Cami Bey, Asaf Muammer Bey, İsmail Suhi gibi isimlerin kurucuları arasında yer aldığı Millî Ahrar Fırkası da Wilson Prensiplerinden etkilenen ve onu sıkı sıkıya savunan partilerden birisiydi. Fırkanın temel hedefi Wilson Prensipleri ışığında ABD'den kurumsal örnekler alınarak, Millî Kongre Cemiyeti'nin fikirlerine uygun olarak, Anadolu'da varlıklarını devam ettirmeyi savunmuştu.⁸¹

Ali Fethi Bey tarafından 19 Ekim 1918 tarihinde kurulan Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası'nın ömrü kısa sürmüştü. İttihat ve Terakki'nin devamı olduğu gerekçesiyle Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından 6 Mayıs 1919 tarihinde kapatılmıştı. Fırka'nın gazetesi olan Minber'de de ülkenin geleceği Wilson Prensiplerinin belirttiği üzere ülkeye bağımsızlık tanınması gereğini savunmaktaydı. Bunun yanı sıra parti, programının 24. maddesi ile yabancı ülkelerin tecrübe ve bilgilerinden faydalanmak için uzmanlarının görüşlerine de yeşil ışık yakmıştır.⁸² Yine İttihat ve Terakki üyeleri tarafından kurulan bir başka parti olan Teceddüt Fırkası da Wilson Prensiplerinden etkilenmişti. Ülkenin bağımsızlığı hukuki olarak Wilson Prensiplerine dayandırılmıştı. Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası'na paralel fikirler benimseyen fırka, dönemin önde gelen gazeteleri Akşam, Tercüman, Yenigün, Vakit ve Zaman'ı desteklemişti. Bir yandan da kurduğu Teceddüt isimli haftalık dergide fikirlerini yaymaya çalışmıştır. Buna bir örnek olarak Bulgarlar tarafından kurulan "Edirne Trakya Bulgar Komitesi", 31 Ekim 1918 tarihinde ABD'nin Sofya Maslahatgüzarı Mr. Murphy aracılığıyla Trakya'nın Bulgarlara ait olduğu yönünde bir muhtıranın ABD Başkanı Woodrow Wilson'a gönderilmesi karşısında Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin faaliyetlerini desteklemiştir. Cemiyet Wilson Prensiplerinin 12. maddesi uyarınca bölgenin Türk olduğu ve Osmanlı egemenliğini desteklediğini ifade etmiştir. Teceddüt Fırkası da 5 Mayıs 1919 tarihinde kapatılmıştır.⁸³

İstanbul basınında Wilson Prensipleri hakkında farklı tepkiler vardı. İngiliz mandası taraftarları olan Alemdar, Peyam ve İstanbul gibi gazetelerin aksine Amerikan mandası konusunda bir gazete yerine, genellikle gazetede önemli isimler destek vermekteydi. Prens Sebhattin Wilson Prensiplerinin 12. Maddesi'ne atıf yaparak, bu madde doğrultusunda Osmanlı siyasi birliğinin devam etmesi için prensipleri uygun görmekteydi. Abdullah Cevdet ise bunu Kürdistan'ın kurulması ile alakalı olduğunu belirtmekteydi. Ahmet Emin Yalman ise Wilson Prensipleri

⁷⁵ V. Mary Dearborn, *Queen of Bohemia: The Life of Louise Bryant*, Houghton Mifflin Company, Boston 1996, p. 216-220; Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerimiz*, s. 848-851.

⁷⁶ Bkz: John Dos Passos, *Doğu Ekspresi*, çev. Tomris Uyar ve Osman Yener, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 21-38.

⁷⁷ Bkz: Hemingway, *İşgal İstanbul'u*.

⁷⁸ Fethi Tevetoğlu, *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988, s. 154.

⁷⁹ Halide Edib Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihanı Kurtuluş Savaşı Anıları*, Atlas Kitabevi, İstanbul 1987, s. 22.

⁸⁰ Tark Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986, s. 153; Kadir Kasalak, *Millî Mücadele'de Manda ve Himaye Meselesi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993, s. 53.

⁸¹ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, s. 461-462; Kasalak, *Millî Mücadele'de Manda*, s. 56.

⁸² Sırrı Emrah Üçer, "Mütareke Döneminde Osmanlı Kamuoyunda Amerikan İmgesi ve Tesiri (Eylül 1918-Mayıs 1919)" İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008, s. 128-130.

⁸³ Üçer, "Mütareke Döneminde Osmanlı Kamuoyunda," s. 140-143.

Cemiyeti daha kurulmadan kaleme aldığı makalelerinde Amerikan mandası taraftarlığı yapmıştır. Cenap Şehabettin ise Hadisat'ta yayınladığı makalesinde Wilson İlkeleri'nin olumlu sonuçlar doğuracağını savunmuştur. Bu isimlerin yanı sıra Yeni Gün gazetesi yazarı Yunus Nadi, Sabah gazetesi yazarı Ali Kemal, Hadisat'tan Süleyman Nazif gibi isimler Wilson İlkeleri hakkında olumlu yazılar kaleme almışlardır. Bu isimlerin karşısında bu ilkeleri birer şer odağı gibi görenlerin yanı sıra Amerikan mandasına karşı olanlar da bulunmaktaydı. Söz gazetesi yazarı Mevlanzade Rifat, Amerikan mandası desteğinden ötürü Ahmet Emin'i hedef alarak onu ve onun gibi düşünenleri Türk ve Osmanlı olmamakla itham etmiştir. Tarik gazetesi manda fikrine tamamen karşı olmakla beraber, yazarları tarafından istiklal hakkında yazılar kaleme alınmış, manda fikri şiddetle eleştirilmiştir. Bu isimlerin başında da Celal Nuri gelmektedir.⁸⁴

7. Amerikan Heyeti'nin Yardım Faaliyetleri

Amerikan yardım kuruluşları yıllardır Osmanlı Devleti topraklarında faaliyet yürütmüşlerdir. Yukarıda ifade edildiği üzere bu faaliyetler iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin sonlandırılmasına karşı devam etmiştir. Gayrimüslimlere yönelik bu faaliyetler İstanbul'un işgali ile daha da genişlemiştir. İstanbul'un işgal yıllarında Young Men's Christian Association –Hıristiyan Gençlik Örgütü, Bible House, Young Women's Christian Association –Hıristiyan Gençlik Örgütü, Amerikan Yakın Doğu Yardım Komitesi, Amerikan Kızılhaçı gibi Amerikalı yardım kuruluşları faaliyet göstermiştir. Bu örgütlerden en dikkat çeken ve etkin olanı Amerikan Şark-ı Karib Yardım Heyeti olarak geçen, İngilizcesi Near East Relief olan Amerikan Yakın Doğu Yardım Komitesi'ydi. Yakındoğu'da savaştan etkilenen özellikle Ermenilere yardım eden komite, 1920 yılına kadar "Dodge Relief Committee" "Committee on Armenian Atrocities" adlarıyla anılmış; 1920 yılında Amerikan Yakın Doğu Yardım Komitesi adını almıştır. Komitenin merkezlerinden birisi de İstanbul'du.⁸⁵

İstanbul, Amerikan yardım kuruluşlarının dağıtım merkeziydi. Buradaki depolara getirilen yardım malzemeleri daha sonra iç kesimlere dağıtılmaktaydı. Bu nedenle güçlü bir dağıtım ağına sahiplerdi. Komite sadece kendi dağıtım malzemelerini değil aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin kendisine verdiği malzemeleri de ülkenin iç kesimlerine kadar ulaştırmıştı.⁸⁶ Ülkenin iç kesimlerinde olduğu gibi İstanbul'da da durum giderek kötüleşmekteydi. Temel besin maddeleri sıkıntısı her geçen gün artmaktaydı. Kentin gündün güne artan nüfusu fiyatları iyice yükseltmişti. Bu duruma fırsatçılar da eklenince şartlar iyice kötüleşmişti. İstanbul'daki fiyatlar hakkında yapılan bir çalışmaya göre, 1919 yılı itibarıyla kentteki fiyatlar Roma'dan on, Paris'ten yedi kat yüksekti. Böylece İstanbul, Viyana ve Rusya'nın büyük kentlerinden sonra dünyanın en pahalı şehriydi.⁸⁷

Birinci Dünya Savaşı yıllarında hızla yükselen fiyatlar savaşın bitmesi ile her ne kadar inmeye başlasa da kısa süre sonra yeniden artmıştır. Bunun üzerine fiyatların kontrol altına alınması için bazı önlemler alınmış; Dâhiliye Nezareti'ne bağlı İaşe Encümeni kurulmuştu. İaşe Encümeni geçmişte de uygulanmış olan bir yonteme başvurmuş, İstanbul'un çeşitli yerlerinde inşa edecekleri barakalarda toptan fiyatına yakın satışlar yapılması ile hem ürünlere ulaşımın kolaylaşması hem de fiyatların inmesi amaçlanmıştı. Bu kapsamda gazeteyle verilen ilanlarla tüccarlar davet edilmiş; ancak bu uygulamaya talep olmamıştı.⁸⁸ Bu süreçte önemli bir teklif İtilaf Devletleri murahhasları Kolonel Woods ve Miralay Mösyö Doves'ten gelmişti. İstanbul'daki gıda sıkıntısı İtilaf Devletleri askerlerini ve yetkililerinin olumsuz yönde etkilediğinden bu iki isim konuya dâhil olmuşlardı. Teklife göre Hükümet, şehrin değişik yerlerinde Amerikan Yakın Doğu Yardım Komitesi'nin kullanması için barakalar ve depolar inşa edecekti. Yardımlar için vergi işlemleri hızlandırılacak, mallardan temettü vergisi alınmayacaktı. Heyet ise malları fabrika fiyatı üzerinden sadece gümrük ve nakliye masraflarını koyarak, kâr elde etmeden satabilecekti. Yardım heyeti gerekli tahsisler için Dâhiliye Nezareti'ne başvurmuş, konu Meclis-i Vükela'da görüşülmüş ve olumlu karşılanmıştı. Ancak barakaların inşası masraflı olacağından ve zaman alacağından ötürü bunun yerine şehrin çeşitli yerlerindeki âtil hamam, imarethane ve bazı kâgir binaların depo ve satış merkezinin bazılarının ücretsiz bazılarının ise küçük bir kira bedeli karşılığında kullanılabilceği kararlaştırılmıştı. Bu kapsamda Dâhiliye Nezareti, Yeni Cami avlusu, Sultanahmet veya Ayasofya meydanı, Şehremini, Fatih, Beyoğlu Şişhane Karakolu, Üsküdar, Beylerbeyi, Beykoz ve Kadıköy rıhtımındaki âtil binaların depo ve satış noktası olarak

⁸⁴ Mehmet Şahingöz ve Vahdet Keleşyılmaz, "Millî Mücadele Dönemi Türk Basınında Wilson Prensipleri", *Atatürk Araştırma Merkezi*, S. XII/35, 1996, s. 362-367.

⁸⁵ James L. Barton, *Story of Near East Relief (1915-1930) An Interpretation*. The Macmillan Company, New York 1930, p. 13; Near East Relief, *Hand Book From The Article of Incorporation*, Granted by United States Congress, 1920, p. 2-6; Safiye Kıranlar, "Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)" İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), İstanbul 2005, s. 303.

⁸⁶ 13 Ağustos 1918 tarihli Meclis-i Vükela kararı ile 1917-1918 yıllarına ait aşar ve iâşe zahirlerinden arta kalan 2.300.000 buğday, 1.880.000 kilo arpa, yaklaşık 2.000.000 kilo mısır, kurtarılmış vilayetlere ve ihtiyacı olan vilayetlere dağıtılmak üzere; bunun yanı sıra Simav, Gediz, Uşak, Kütahya, Eskişehir, Bilecik, Konya, Kayseri, Samsun ve Bolu ambarlarındaki zahireler yerel ve askeri ihtiyaçlar karşılandıktan sonra Amerikan Yakın Doğu Yardım Komitesi'ne verilmişti. 1919 yılı sonunda Amerikan Yakın Doğu Yardım Komitesi'ne verilen diğer hububat miktarları şöyledir: Adapazarı aşar ve iâşe malından 115.316 kilo mısır, Geyve'den 28.504 kilo mısır, 20.541 kilo buğday ve 50.063 kilo arpa, Çanakkale'den 1919 aşar ve iâşe zahiresi, Sivas'tan 25 ton zahire, Bolu'dan 2000 ton buğday, Düzce'den 16.000 kilo buğday. Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un*, s. 35-36; Ayışığı, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye*, s. 63-64 ve 73-75.

⁸⁷ Arzu Terzi, "Mütareke Dönemi İstanbul'unda Rekabet Piyasası (Amerikan-Fransız Satış Barakalarının Açılması)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 6, 2012, s.88-89.

⁸⁸ Terzi, "Mütareke Dönemi İstanbul'unda", s. 90.

İSTANBUL'UN İŞGALİ VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

kullanılabileceğini, gerekirse Emlak-ı Emiriyye'ye ait binaların kiralanmak üzere hazırlanabileceğini bildirmişti. Dâhiliye Nezareti de bu yerlerde bulundurulması zorunlu olan ürünlerin listesini hazırlamıştı: Gaz, mum, her çeşit yağ, şeker, kahve, pirinç, süt, hülhasası, makarna, reçel, peynir, galeta, bisküvi, her çeşit et, sebze ve balık konserveleri, potin, çorap, mendil, çamaşır takımları, fanila, patiska, basma, Amerikan bezi, çuha, elbiselik kumaş, hazır elbise, muşamba, lastik, galoş vs.⁸⁹

Osmanlı Devleti, fiyatların düşmesi üzerine Amerikalı örgütlerin faaliyetlerinin devamına özen göstermişti. Amerikalı örgütler bu faaliyetleri karşısında kapsamlı vergi muafiyetleri istemişlerdi. Osmanlı Devleti arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere kuruluşlardan temel ihtiyaç malzemelerin satın alınması devam ederken bir yandan da bu ürünlerden alınan gümrük vergisinden muaf tutulmuştur. Vergi muafiyeti altı aylık periyotlarda uzatılmıştır.⁹⁰ İstanbul basınında fiyatların düşmesi için atılan bu adımlar geniş yer bulmuş ve memnuniyetle karşılanmıştır.⁹¹

Yeterince ürün temini için G. Bie Ravndal, İstanbul'da bir Amerikan bankası kurulmasını önermişti. Bu kapsamda Şark-ı Karib Yurdu, İstanbul Şehri Tetkikat-ı İçtimaiyye Amerikan Heyeti, Dersaadet Amerika İşe Heyeti adıyla yeni örgütler kuruldu. Ancak banka fikri hayata geçirilemedi. Dersaadet Amerika İşe Heyeti Müdürü Mr. Howard Hayenzda İstanbul'da fiyatların düşmesi için çalışmalar yapmaktaydı. ABD'den getirilecek bol miktarda un ile ekmek fiyatlarının düşeceği duyuruldu. ABD'den un getirme işini İngiliz Vitöl ve Ortakları Ticarethanesi ile Amerikalı yardım heyetleri üstlendi. 26 Şubat 1919 tarihinde İstanbul basını ABD'den üç gemi un geldiğini duyurdu. 1 Mart 1919 tarihinden itibaren Vitöl Şirketi'nin Galata'daki depolarından un satışlarına başladı. İstanbul'da bol miktarda un bulunmasına karşın ekmek fiyatları bir türlü düşmemiştir. Bunun üzerine Vitöl Şirketi ekmek fiyatlarının düşmemesinin nedenlerini araştırdı. Araştırma sonuçları dikkat çekiciydi. Amerikan ve Osmanlı iskonto fiyatları arasında bazı aracı ve komisyoncuların vurgunculuğundan fiyatlar düşmemekteydi. Bunun üzerine Vitöl Şirketi sadece belli başlı toptancılara un verme karar almıştır. Böylece İstanbul'da ekmek fiyatlarında düşüş yaşanmıştır. ABD'den gelen un miktarının diğer yıllarda devam etmesi ile işgal yıllarında İstanbul'da ekmek fiyatlarında düşüş görülmüştür.⁹² Osmanlı Devleti'nin un ihtiyacının karşılanması için İstanbul'da yeni depolar hazırlamış ve gerekli para sağlanmıştır.⁹³ ABD'den gelen ürünler sadece hububat ve un ile sınırlı değildi, bunun yanı sıra yenilebilir yağ da ihraç edilmiştir.⁹⁴ Amerikan yardım heyetlerinin faaliyetleri fiyatların yanı sıra daha kaliteli ürün alınmasını sağlamıştır. Anılarda da yer verilen bu mağazalar o dönem İstanbul halkı için önemli bir yere sahiptir.⁹⁵ İstanbul ahalisi için son derece önemli olan mağazalar 21 Kasım 1922 tarihinde kapatılmıştır. Mağazaların kapatılmasında ABD'den gelen yardımların azalması ve cemiyetin bir hayır kuruluş olduğundan ticaretle uğraşmasının uygun görülmemesi neden olmuştur.⁹⁶

İstanbul'da bir başka sorun da muhacirlerin durumuydu. Yakup Kadri'nin (Karaosmanoğlu) İkdâm gazetesindeki şu sözleri "İstanbul'da kim muhacir değildi ki Kırım'dan gelen muhacirlere elini uzatsın" o günkü İstanbul'u çok iyi anlatmaktadır.⁹⁷ Amerikan Yakın Doğu Yardım Komitesi Aralık 1919'da İstanbul'daki muhacirlerin durumu hakkında bir araştırma yapmıştır. Heyet temsilcisi Yüzbaşı Bonseck, Muhacirin Genel Müdürü Hamdi Bey, Müfettiş Ali Bey ve İstanbul Muhacirin Müdürü Muzaffer Bey ile Sirkeci Yeni Cami ve Beyazıt'taki Harbiye Nezareti arasındaki barakalarda yaşayan muhacirleri ziyaret etmişlerdi. Ziyaret esnasında Yüzbaşı Bonseck, muhacirlerin barakalarda son derece sağlıksız ve zor şartlarda yaşamlarına tanıklık etmişti. Yüzbaşı Bonseck, muhacirlerin başıboş bırakılmamasını, arazi işleri ve el sanatları ile meşgul edilmesini önermişti. Amerikan Yakın Doğu Yardım Komitesi bunun üzerine ilk fırsatta 53 çuval mısır unu ve 50 sandık et konservesi bağışlamıştı. Komite bunun yanı sıra Yeni Cami'deki muhacirlere süt, fasulye ve sıcak yemek dağıtmıştı, böylece iki günde bir dağıtılmakta olan sıcak yemek, günde iki defaya çıkarılmıştı.⁹⁸ 1921 yılında Amerikalı komite sadece İstanbul'da 102 bin mülteciye yardım etmekteydi.⁹⁹ İstanbul Muhacirin Müdürü Muzafferüddin Bey tarafından açıklanan 1922 yılı Kurban Bayramı programında Amerikan Yakın Doğu Yardım Komitesi tarafından 100 koyun kesilip, muhacirlere on gün boyunca et dağıtılması kararlaştırılmıştı.¹⁰⁰

İşgal altındaki İstanbul'daki en büyük meselelerden birisi de yetim ve öksüz kalan çocuklardı. Bu süreçte en büyük sorun çocukların hangi topluluktan olduğuydu. Bazı çocuklar Polis merkezlerine başvurarak Müslüman

⁸⁹ Mehmet Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 46-47; Terzi, "Mütareke Dönemi İstanbul'unda," s. 91-93.

⁹⁰ BOA, MV., 252.1; BOA, İrade Dosya Usulü (İ.DUİT), 100-2.

⁹¹ Mesude Yüstra Arslan, *İşgal Yıllarında Bir İstanbul Gazetesi: Dersaadet*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010, s. 23-25.

⁹² Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un*, s. 56-58; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I*, s. 152.

⁹³ BOA, Dâhiliye Nezareti idâre-i Umûmiye Ekleri (DH.İ.UM.EK.), 120-33.

⁹⁴ Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un*, s. 62.

⁹⁵ Sunata, *İstanbul'da İşgal Yılları*, s. 72 ve 111.

⁹⁶ Kıranlar, "Savaş Yıllarında Türkiye'de," s. 324.

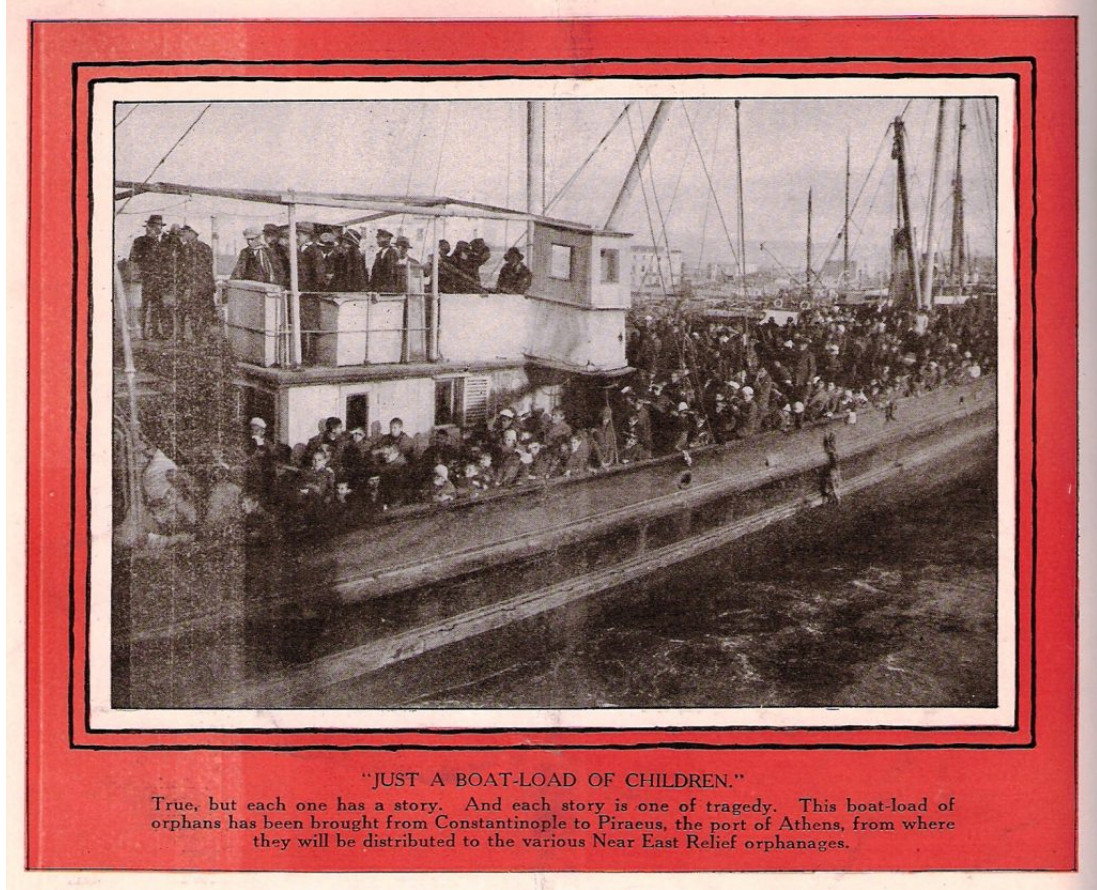
⁹⁷ TRT2, *Tarihin Ruhü İstanbul'a Göç Eden Ruslar*, Belgesel, 4. Bölüm, 2019.

⁹⁸ Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un*, s. 84-85.

⁹⁹ Near East Foundation, "A Single Thread,"

¹⁰⁰ Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un*, s. 91.

olmalarına rağmen Kiliselerde zorla tutulduklarını belirtmişlerdi. Çocukların hangi dine mensup olduklarını ve ona göre darüleytamlara yerleştirilmesi hususunda Amerikan, Ermeni ve Türk üyelerden oluşan bir komisyon kurulmuştu.¹⁰¹ Ermeni darüleytamlara büyük destek veren Amerikan yardım kuruluşları, Türk darüleytamlara mesafeli durmuştur. Anadolu'daki darüleytamlardaki Rum ve Ermeni çocuklar Amerikan Yakın Doğu Yardım Komitesi tarafından İstanbul'a taşınmış, bir süre burada kalan çocuklar daha sonra Yunanistan'a götürülmüştür.¹⁰²

Fotoğraf 2 İstanbul'dan Yunanistan'a götürülen Yetimler¹⁰³

İstanbul'da yaşanan sorunlardan birisi de fuhuştu. Kente gelen Beyaz Ruslar ile fuhuş artmış bunu önlemek için bazı adımlar atılmıştır. İstanbul'da 12 şubeden oluşan Muavenet-i İctimaiyye Cemiyeti'nin (Sosyal Yardım Cemiyeti) fuhuşa itilen kadınları kurtarmayı amaçlamıştır. Beyoğlu'ndaki şubesi de İstanbul işgal komutanının eşi Bayan Harrington başkanlığında, merkez olarak Robert Kolej'de faaliyet yürütmüştür. Bu cemiyetin yeterli olmaması üzerine 1921 yılında Amerikalı Madam İlyasko ve Madam Elizabeth Tenşington tarafından Men-i Fuhuş Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet, 8 ila 20 yaşında yaklaşık kırk kadar fuhuşa itilmiş kızların Madam Dinmikof'un müdürlüğünde bir merkezde eğitim görmesini sağlamıştı.¹⁰⁴ İtilaf Devletleri tarafından kentte birçok komisyon kurulmuştur. Bu komisyonlardan olan Sağlık Komisyonu sokak temizliği, kanalizasyon işleri ve fuhuşa bağlı hastalıklarla mücadele etmekteydi. Amerikan gemisi St. Louis'den bir doktor subayın da yer aldığı komisyon daha sonra Deniz Komisyonu ve Kent Komisyonu olarak ikiye ayrılmıştı.¹⁰⁵

İstanbul'da mesken sorunu işgal süreci öncesinde ve sonrasında da büyük sorun teşkil etmekteydi. Bunun yanı sıra dar sokaklardan oluşan kentte yapı malzemesi olarak ahşap kullanılması, birleşik yapılar olması yangın

¹⁰¹ Kıranlar, "Savaş Yıllarında Türkiye'de," s. 99.

¹⁰² Kıranlar, "Savaş Yıllarında Türkiye'de," s. 319-320.

¹⁰³ New Near East Magazine June 1925.

¹⁰⁴ Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un*, s. 170; Kıranlar, "Savaş Yıllarında Türkiye'de," s. 120-121.

¹⁰⁵ Criss, *İşgal Altında İstanbul*, s. 64-65; Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un*, s. 227; Gürkan Fırat Saylan, *1918-1923 Yıllarında İtilaf Devletleri'nin İstanbul ve Çerçevesindeki Faaliyetleri* (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Erzurum 2010, s. 68.

İSTANBUL'UN İŞGALİ VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

durumunda büyük tehlikeye neden olmaktaydı. İtfaiye sisteminin yetersizliği, sokakların darlığı yangınların söndürülmesini zorlaştırmaktaydı. İstanbul Büyükşehir Belediyesi verilerine göre 1918-1923 yılları arasında 15 adet yangın çıkmış, 1918 yılında çıkan Cibali-Altımermer yangınında sadece 7.500 bina yanmıştı.¹⁰⁶ Yangından etkilenenler için birçok yardım kampanyası yapılmıştı. Bunlardan birisi de Amerikan Yakın Doğu Yardım Komitesi'ydi. Komite bünyesinde kurduğu komisyon ile yangınzedelere eşya ve para yardımı sağlanmıştı. Toplanan paraların bir kısmı ile ihtiyaçlar karşılanırken bir yandan da evlerinin yeniden inşası için aktarılmıştı.¹⁰⁷

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Mondros Mütarekesi gerekçe gösterilerek İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u işgali etmesi yakın tarihteki en önemli olaylardan birisidir. Doğu Roma İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış bu kentin işgali, uluslararası kamuoyunda geniş yer tutmuştur. İtilaf Devletleri arasında yer almasına karşın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmeyen ABD'nin bu süreçte rolü, diğer İtilaf Devletleri'nden farklıdır. ABD hükümeti tarafından her ne kadar işgalde aktif rol üstlenmesinden kaçınılmış olsa da Osmanlı Devleti'nin yenilgisinde dolaylı olarak katkı sağladığı sık sık ortaya konulmuş, İstanbul'daki gelişmeler yakından takip edilmiştir. İtilaf Devletleri ise ABD'yi aktif rol almamasından ötürü kimi zaman eleştirmekte, farklı bir yerde tutmaktaydı. ABD hükümeti İtilaf Devletleri, özellikle İngiltere, ile ortak hareket etmeye özen göstermiş; İstanbul'daki temsilcisini de bu doğrultuda hareket etmesi için sık sık uyarmıştır. Bu politika, savunucusu ABD Başkanı Woodrow Wilson'un başkanlığı kaybetmesi sonrasında da devam etmiştir. Başkan Wilson'un Avrupa meselelerinde aktif rol almasına karşı olan Monroe Doktrini savunucularının galip geldiği seçim sonrasında da ABD hükümeti politikasını değiştirmemiştir.

İşgal sürecinde ABD kurum ve kuruluşları tarafından farklı tepkiler verilmiştir. Amerikan basını, ABD hükümetine paralel bir tutum sergilemiştir. Amerikan basınında işgal memnuniyetle karşılanırken, Türklerin bu coğrafyadan atılmasını destekleyen yazılar sıklıkla görülmektedir. Amerikan basınının bu tutumu ülke kamuoyunun da gelişmelere bakışının bir göstergesiydi. ABD'nin Osmanlı Devleti'nde en önemli varlıklarından olan misyonerlerin tutumu ise buna paralel olarak görülmektedir. Uzun yıllardır ülkede faaliyet gösteren misyoner örgütleri, ülkedeki gayrimüslimler arasında etkili faaliyetler yürütmüşlerdir. ABD'nin Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkilerinin kesildiği yıllarda bile misyoner faaliyetleri etkin olarak yürütülmüştür.

İşgal İstanbul'unda en önemli sorunlardan birisi de temel ihtiyaç malzemelerinin yokluğu ve her geçen gün artan fiyatlarıydı. Mülteci akınıyla kentin nüfusu her geçen gün artması, barınma ve beslenme gibi sorunları iyice artırmıştı. Sorunlar karşısında Osmanlı Devleti idaresinin çözüm çabaları çoğu zaman yeterli olmamıştı. Bunun üzerine Amerikan misyonerleri, İtilaf Devletleri'nin kentteki yetkililerinin de çabasıyla, bu sorunlara çare olmak için harekete geçmiştir. Amerikan misyonerlerinin açtığı mağazalardan uygun fiyatlarla temel ihtiyaç malzemelerinin satışı, kentte kısa süreliğine de olsa bu sorunun çözümüne katkı sağlamıştır. Ancak işgalin getirdiği başıbozukluk ve fırsatçılar sayesinde bu hava kısa sürede dağılmıştır. Amerikan misyonerlerinin de mağazalarını, faaliyetlerine zarar verdiği gerekçesiyle kapatmasıyla kent yeniden kaderine terk edilmiştir. Bu çaresizlik içerisinde bazı Amerikalılar kentin sorunlarına çare bulmak için çabalasa da kentte sorunların iyice arttığı görülmektedir.

ABD, Osmanlı Devleti topraklarında ticari faaliyetlerini her geçen gün güçlendirmiştir. Elde ettiği kapitülasyonlar sayesinde ekonomik ağınlı güçlendiren ABD, işgal sonrasında bu varlığını koruma gerekçesiyle askerî varlığını artırmıştır. Ticari gemilerinin güvenliği gerekçe gösterilerek Osmanlı karasularında Amerikan savaş gemileri sık sık görülmüştür. Her geçen gün artan Amerikan askerî varlığının merkezi İstanbul'du. Amerikan donanmasına ait radyodan gelişmeler an be an takip edilmekte, bu haberlerin yer aldığı gazete ise sadece Amerikan askerleri tarafından değil, İtilaf Devletleri askerleri tarafından da yakından takip edilmekteydi.

İşgal sonrasında İstanbul'un farklı bölgelerinde farklı hayatlar görülmekteydi. Kentin eğlence merkezi Pera, Beyaz Rusların kente gelmesi ile bu özelliğini daha da belirginleştirmişti. İtilaf Devletleri askerleri ve görevlileri bu eğlence hayatının önemli bir parçasıydı. ABD askerleri de doların değerinden ötürü bu hayatın önemli bir kısmını oluşturmaktaydı. Bu hayat beraberinde çeşitli asayiş olaylarını da getirmiştir. Amerikan askerlerinin karıştığı asayiş olayları görmezden gelinmeye ve kapatılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı Arşivi

¹⁰⁶ İstanbul İtfaiyesi, "İstanbul Yangınları," <http://itfaiye.ibt.gov.tr/tr/istanbul-yanginlari.html> (Erişim 12.03.2023).

¹⁰⁷ Kıranlar, "Savaş Yıllarında Türkiye'de," s. 166.

FRUS, 1919, Volum III, 763.72119/9608.

FRUS, 1919, Volume II, 123H35/52a; 123H35/60a; 123H35/57c; 123R19/138; 763.72119/6230; 867.00/914, 123B773/1b.

Amerika Birleşik Devletleri Donanma Tarihi ve Miras Komutanlığı Arşivi

Naval History and Heritage Command, NH 50277 USS Scorpion (PY-3).

Amerika Birleşik Devletleri Kongre Arşivi

Library of Congress, Chronicling America Historic American Newspapers.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA) İstanbul

BOA, Bâbîâli Evrak Odası Evrakı (BEO), 4631-347294.

BOA, Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemî, (DH. EUM. AYS), 22-15; 55-16; 60-84.

BOA, Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye. Kalem-i Husûsî (DH.EUM.KLH.), 4-34.

BOA, Dâhiliye Nezâreti idâre-i Umûmiye Ekleri (DH.İ.UM.EK.), 120-33.

BOA, Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemî (DH.ŞFR.), 103-185.

BOA, Hariciye Nezâreti İdare Evrakı (HR.İD.), 1795-29.

BOA, Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı (HR.İM.), 59-50; 75-15; 46-24; 46-16; 73-67; 71-40.

BOA, Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrak (HR.SYS.), 2710-8.

BOA, İrade Dosya Usulü (İ..DUİT), 100-2.

BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 211-74; 252.1.

Salt Araştırma İstanbul

Salt Research, AFDIVDOC082; ABA132C03; ABA132C01; ABA132C02.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi,

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 22240-97940-11.

Near East Foundation Archives,

New Near East Magazine June 1925.

2. Araştırma Eserler

ADIVAR, Halide Edib, *Türkün Ateşle İmtihanı Kurtuluş Savaşı Anıları*, Atlas Kitabevi, İstanbul 1987.

AKAR, Hulusi, *Harbord Askeri Heyeti Raporu Gerçekleri Araştırmakla Görevlendirilen Amerikan Askeri Heyetinin Çalışmaları ve Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019.

AKGÜN, Seçil Karal, "Louis E. Browne and The Leaders of the 1919 Sivas Congress," ed. George Harris and Nur Bilge Criss, *Studies in Atatürk's Turkey The American Dimension*, Leiden: Brill Publishing, 2009.

ARMAOĞLU, Fahir, "İngiliz Belgelerinde İstanbul'un İşgali (16 Mart 1920)," *Belleten*, S. LXII/234 1998, ss. 467-494.

ARMAOĞLU, Fahir, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991.

ARSLAN, Mesude Yüstra, *İşgal Yıllarında Bir İstanbul Gazetesi: Dersaadet*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010.

ATATÜRK, Kemal, *Nutuk 1919-1927*, yay. haz. Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2007.

AYIŞIĞI, Metin, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2004.

BAKAR, Bülent, *Beyaz Ruslar Esir Şehrin Misafirleri*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2015.

BARTON, James L., *Story of Near East Relief (1915-1930) An Interpretation*, The Macmillan Company, New York 1930.

İSTANBUL'UN İŞGALİ VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

BEERS, F. Henry, "U.S. Naval Detachment in Turkish Waters, 1919-1924 Office of Record Administration", *Administrative Office Navy Department*, Sayı belirtilmemiş, 1943, ss. 1-29.

BİLGİN, Deniz, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi - Amerikan Mandası ve Gazeteci L.E. Browne'in Faaliyetleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2004.

BİLGİ, Nejdet, *Ermeni Tehciri ve Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey'in Yargılanması*, Ankara 1999.

BOZKURT, Abdurrahman, "İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), İstanbul 2009.

BÜYÜKTUĞRUL, Afif, "İstiklal Savaşında Türk Sularında Yabancı Devlet Donanma Harekâtı (1918-1922)," *Bellekten*, S. XXXVIII/153, 1975, ss. 77-95.

CEBESOY, Ali Fuat, *Milli Mücadele Hatırları*, Temel Yayınları, İstanbul 2000.

CRİSS, Bilge, *İşgal Altında İstanbul 1918-1923*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

DEARBORN, V. Mary, *Queen of Bohemia: The Life of Louise Bryant*, Houghton Mifflin Company, Boston 1996.

DELEON, Jak, *Beyoğlu'nda Beyaz Ruslar*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1990.

DOĞANAY, Rahmi, "İstiklal Harbinde Samsun'daki Amerikan Filosu", haz. Cevdet Yılmaz, *Geçmişten Geleceğe Samsun*, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Samsun 2006.

DUMESNİL, Vera, *İşgal İstanbul'u*, çev. Emre Öktem, İstanbul Kitaplığı, İstanbul 1993.

DURU, Orhan, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001.

EVANS, Laurance, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, çev. Tefik Alanay, Milliyet Yayınları, İstanbul 1972.

GENELKURMAY PERSONEL BAŞKANLIĞI ASKERİ TARİH VE STRATEJİK ETÜT (ATASE) DAİRE BAŞKANLIĞI, İstanbul'un İtilaf Devleti Tarafından İşgali 1. Cilt, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S. LXVIII/144, 2019.

GENELKURMAY PERSONEL BAŞKANLIĞI ASKERİ TARİH VE STRATEJİK ETÜT (ATASE) DAİRE BAŞKANLIĞI, İstanbul'un İtilaf Devleti Tarafından İşgali 2. Cilt, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S. LXVIII/144, 2019.

GÜRTUNCA, E. Evrim Şencan, "Robert Kolej'de Okuyan Türk Öğrencilerin Sosyal Arka Planları (1863-1971)," *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. XVII/33, 2018, ss. 29-64.

HEMINGWAY, Ernest, *İşgal İstanbul'u ve İkinci Dünya Savaşı*, çev. M. Ali Kayabal, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1988.

İstanbul İtfaiyesi, "İstanbul Yangınları," <http://itfaiye.ibb.gov.tr/tr/istanbul-yanginlari.html>(Erişim 12.03.2023).

KARABULUT, Sezen, "İşgal, Kurtuluş ve Toplumsal Etkileri: Amerikan Belgelerinde Milli Mücadelenin Son Günleri," Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 64, 2019, ss. 181-210.

KASALAK, Kadir, *Milli Mücadele'de Manda ve Himaye Meselesi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.

KAYA, Önder, *Robert Koleji İmparatorluktan Cumhuriyete Bir Okulun Tarihi*, Kronik Kitap, İstanbul 2022.

KAYA, Tuğçe, "ABD Birinci Dünya Savaşı Sırasında Neden Osmanlı Devleti'ne Doğrudan Savaş İlan Etmedi? Amerikan Gizli Belgeleri Üzerine Bir İnceleme," *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. XIX/39, 2019, ss. 562-533.

KIRANLAR, Safiye, "Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), İstanbul 2005.

KIYANÇ, Sinan, "Türkiye-ABD İlişkileri Bağlamında CIA Eski Başkanı Allen Welsh Dulles ve Faaliyetlerinin İncelenmesi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. XXII/44, 2022, ss. 445-479.

KING, Charles, *Pera Palas'ta Gece Yarısı - Modern İstanbul'un Doğuşu*, çev. Ayşen Anadol, Kitap Yayınevi, İstanbul 2016.

KÖSE, İsmail, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2016.

Near East Foundation, "A Single Thread, Part Two: An Industry Renewed," <https://neareastmuseum.com/2018/03/02/single-thread-part-two-industry-renewed/> (Erişim 03.02.2023).

Near East Relief, *Hand Book From The Article of Incorporation*, Granted by United States Congress, 1920.

ÖZKAN, Kenan, *Milli Mücadele Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri, 1918-1923, Mondros Mütarekesi'nden Lozan Barış Konferansına*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016.

PASSOS, John Dos, *Doğu Ekspresi*, çev. Tomris Uyar ve Osman Yener, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

Robert College, *Dr. Caleb Frank Gates president of Robert College 1903-1932 an appreciation*, Tsitouris Brothers, İstanbul 1932.

SARIHAN, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü 1 – Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne*, C. 2, Öğretmen Yayınları, Ankara 1986.

SAYLAN, Gürkan Fırat, *1918-1923 Yıllarında İtilaf Devletleri'nin İstanbul ve Çerçevesindeki Faaliyetleri* (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum 2010.

STREIT, Clarence K., *Bilinmeyen Türkler-Mustafa Kemal Paşa, Milliyetçi Ankara ve Anadolu'da Gündelik Hayat Ocak-Mart 1921*, yay. haz. Heath W. Lowry, çev. M. Alper Öztürk, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.

SUNATA, İ. Hakkı, *İstanbul'da İşgal Yılları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006.

SÜRMEİ, Serpil, "Ankara'da Amerikalı Bir Gazeteci: Clair Price", *Atatürk Dergisi*, S. IV/4, 2005, ss. 21-43.

SÜRMEİ, Serpil, "Şehzadebaşı Karakolu Baskını ve Olay Mahalline Giren İlk Gazete Tevhid-İ Efkâr", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 45, 2010, ss. 103-116.

ŞAHİNGÖZ, Şahingöz ve KELEŞYILMAZ, Vahdet, "Millî Mücadele Dönemi Türk Basımında Wilson Prensipleri", *Atatürk Araştırma Merkezi*, S. XII/35, 1996, s. 357-378.

ŞİMŞİR, Bilal, *Malta Sürgünleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1985.

TEMEL, Mehmet, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

TERZİ, Arzu, "Mütareke Dönemi İstanbul'unda Rekabet Piyasası (Amerikan-Fransız Satış Barakalarının Açılması)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 6, 2012, ss. 87-108.

TEVETOĞLU, Fethi, "Mustafa Kemal Paşa - General Harbord Görüşmesi Tanık ve Tercümanı: Prof Hulûsi Y. Hüseyin (Pektaş)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. VI/10, 1987, ss. 197-208.

TEVETOĞLU, Fethi, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.

TOPRAK, Zafer, "Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihinden Örnekler Arnavutköy Amerikan Kız Koleji", *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, S. 25, 1999, ss. 48-52.

TRT2, *Tarihin Ruhu İstanbul'a Göç Eden Ruslar*, Belgesel, 4. Bölüm, 2019.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986.

TÜRKER, Hasan, "İstanbul Basımında King-Crane Heyeti'nin Türkiye'deki Faaliyetleri ve Mandaterlik Tartışmaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII, Mütareke Özel Sayısı, 2018, ss. 187-219.

TÜRKMEN, Zekeriya, "İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918-16 Mart 1920)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. XVIII/53, 2002, ss. 319-372.

ULAGAY, Osman, *Amerikan Basımında Türk Kurtuluş Savaşı*, Yelken Matbaası, İstanbul 1974.

UTURGAURİ, Svetlana, *Boğaz'daki Beyaz Ruslar (1919-1929)*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2015.

ÜÇER, Sırrı Emrah, "Mütareke Döneminde Osmanlı Kamuoyunda Amerikan İmgesi ve Tesiri (Eylül 1918-Mayıs 1919)" İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008.

Vehbi Koç Vakfı Ansiklopedisi, "Amerikan Hastanesi," <https://ansiklopedi.vkv.org.tr/Kategoriler/Kurumlar/Vehbi-Koc-Kurumlari-Vakfi/Amerikan-Hastanesi> (Erişim 30.12.2022).

İSTANBUL'UN İŞGALİ VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

VERTİNSKİ, Aleksandr, “İstanbul Anıları”, çev. Orhan Uravelli, *İstanbul'dan Geçen Ruslar*, Ümit Yayıncılık, İstanbul 2005.

YALMAN, Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim I (1988-1922)*, C. 2, yay. haz. Erol Şadi, Erdiņç, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul 1997.

3. Süreli Yayınlar

“Allied Fleet is Now Off Constantinople”, *New York Tribune*, 14 Kasım 1918, s. 3.

“Allied Forces in Full Control in Constantinople”, *The Bennington Evening Banner*, 18 Mart 1920, s.1.

“Allies Occupy Constantinople”, *The Lakeland Evening Telegram*, 17 Mart 1920, s. 1.

“Behind the Scenes in Constantinople, the City With a Wayward Soul”, *The Sun*, 10 Ağustos 1919, s. 33.

“Constantinople is in Hands of Allies”, *The Cordova Daily Times*, 17 Mart 1920, s. 1.

“Constantinople”, *The Daily Alaskan*, 29 Mart 1915, s.2.

“J. Lewis Heck, Jr., Now Commissioner to Turkey”, *Harrisburg Telegraph*, 18 Ocak 1919, s. 4.

“Occupied By The Allies”, *The Ocala Evening Star*, 17 Mart 1920, s. 1.

“Think Turkey Can Be Made Whealthy Through Proper Enterprise”, *Harrisburg Telegraph*, 5 Aralık 1919, s. 23.

“Troops of Allies Occupy Constantinople; Several Lives Lost in Skirmish”, *Albuquerque Morning Journal*, 18 Mart 1920, s. 1.

 GTTAD	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>